Mircea Bertea

Gramatica explicativă a limbii române

Partea I

Chișinău, 1993

Scanned with OKEN Scanner

MINISTERUL ȘTIINȚEI ȘI ÎNVĂȚĂMÂNTULUI
AL REPUBLICII MOLDOVA

INSPECTORATUL GENERAL REPUBLICAN

Mircea Bertea

Gramatica explicativă a limbii române

(pentru elevi, studenți, profesori)

Partea I

CHIȘINĂU, 1993

Scanned with OKEN Scanner

"Limba este tezaurul cel mai preţios pe care îl moştenesc copiii de la părinţi, depozitul cel mai sacru lăsat de generaţiile trecute şi care merită să fie păstrat cu sfinţenie de generaţiile ce-l primesc. Ea este cartea de nobleţă, testimoniul de naţionalitate al unui neam; semnul caracteristic prin care membrii aceleiaşi familii se recunosc în marea diversitate a popoarelor din lume; lanţul tainic ce-i leagă împreună şi-i face a se numi fraţi; altarul împrejurul căruia toţi se adună cu inimi iubitoare şi cu simţirea de devotament unii către alţii."

Vasile Alecsandri

Scanned with OKEN Scanner

Cuvînt înainte

Autorul prezentului volum este conştient că titlul acestuia ***-Gramatica explicativă a limbii române pentru elevi-*** *exprimă doar parţial conţinutul lucrării, în sensul că studiul limbii române reflectat în paginile sale cuprinde nu numai* ***gramatica****, ci şi* ***vocabularul, ortografia, ortoepia, punctuaţia****, adăugînd şi* ***sarcini complexe de muncă independentă*** *prin exerciţiile propuse spre rezolvare la sfîrşit de fiecare capitol (compartiment structural).*

Nu intenţionăm să analizăm aici şi acum starea limbii române în şcoală, deşi, privind spre viitor, aceasta reprezintă o coordonată fundamentală a fiinţei noastre naţionale.

Reamintim doar că noi avem două patrii coincidente, după cum frumos şi emoţionant se exprima Nichita Stănescu, o dată este patria de pămînt şi de piatră şi încă o dată este numele patriei de pămînt şi de piatră. Numele patriei este tot o patrie. O patrie fără de nume nu este o patrie.

Patria noastră este limba română.

Adăugăm convingerea că toate acestea trebuie învăţate. Fără Şcoală, fără Profesori şi Elevi, fără Părinţi şi fără Bunici, fără Datoria[1] *teribilă ce vine de la cei care au întemeiat această Patrie a limbii române cuvintele şi-ar rătăci potecile şi s-ar pierde în uitare.*

De aceea, la ceasul care ne este dat să stăm de veghe ca lumina limbii noastre să nu poată fi stinsă "cu toate apele mării", punem la dispoziţia elevilor şi profesorilor din învăţămîntul preuniversitar o gramatică practică, explicativă şi explicată a limbii române în care

---

[1] Majuscula este folosită intenţionat, simbolic şi, sperăm, semnificativ!

Scanned with OKEN Scanner

noțiunile de morfologie și sintaxă sînt permanent corelate cu cele de vocabular, de ortografie, ortoepie și de punctuație.

Ne delimităm dintru început, categoric, de multitudinea broșurilor apărute în ultimii ani, nesemnificative din perspectiva predării-învățării limbii române, interesante (poate) doar dintr-o perspectivă financiară.

Avem certitudinea că mulți dintre elevi, folosind acest manual auxiliar (pe lîngă avantajul de-a avea adunate și sistematizate într-o singură "carte" cunoștințele de limbă din patru manuale școlare), vor înțelege mai bine declinarea pronumelui personal, articolul, formele și categoriile sale gramaticale, verbul cu funcțiile sale sintactice etc., vor învăța să motiveze gramatical folosirea semnelor de ortografie sau de punctuație, vor înțelege gramatica, începînd să o iubească...Vor avea rezultate mai bune la învățătură, la examenele de admitere în licee și școli profesionale, la concursurile de admitere în învățămîntul superior.

Avîndu-se în vedere lipsa dicționarelor explicative ale limbii române pentru elevi și prețul inaccesibil al acestora atunci cînd (totuși) apar, am adăugat acestui volum și un dicționar minimal de cuvinte necesare cu suficiente explicații și informații pentru a ajuta elevii să-și formeze un vocabular fundamental elevat.

Pentru profesori, pe lîngă sesizarea și comentarea unor greșeli din manualele aflate în uzul școlar, propunem cîteva criterii și forme de lucru în predarea-învățarea vocabularului, morfologiei și sintaxei, adăugînd exerciții de muncă în clasă și de muncă independentă, precum și sistematizarea conținutului unor lecții despre structura etimologică a vocabularului limbii române, despre tautologie, anacolut, despre cuvinte și construcții incidente, despre vorbirea directă și vorbirea indirectă etc., practic inexistente în manuale, dar prevăzute de progamă.

Autorul mulțumește pe această cale colegilor de la Inspectoratul Școlar Județean Cluj, profesorilor din Cluj-Napoca, Dej (profesor Petru Săplăcan), Turda, Gherla și în mod deosebit d-lui conferențiar dr. Gavril Neamțu de la Facultatea de Litere a Universității din Cluj pentru sugestiile date și pentru sprijinul moral în alcătuirea acestui volum.

Mircea Bertea,
noiembrie, 1992

Scanned with OKEN Scanner

I. Obiective generale și obiective specifice ale studierii limbii române în ciclul gimnazial[1]

A. Obiective generale:

1. Însușirea și folosirea limbii române literare actuale, mijloc principal de comunicare orală și scrisă, de dobîndire a cunoștințelor, a culturii;

2. Îmbogățirea continuă, îndeosebi prin lectură și prin instrucția școlară, a vocabularului elevilor, formarea și dezvoltarea deprinderilor de exprimare corectă;

3. Formarea deprinderilor în domeniul cititului, cultivarea interesului și a gustului pentru lectura literară;

4. Inițierea în lectura operelor (textelor) literare, în receptarea acestora, formarea și dezvoltarea capacităților intelectuale ale elevilor - cu deosebire a gîndirii independente, creatoare - și a sensibilității artistice;

5. Dobîndirea unor deprinderi elementare de comunicare orală și scrisă, determinate de cerințele activității școlare și de relațiile interumane;

6. Cunoașterea, prin lectura operelor literare incluse în manuale sau prin lectura particulară, în formele specifice literaturii, a trecutului și a prezentului poporului nostru, a virtuților sale în lupta neîntreruptă pentru apărarea și afirmarea ființei naționale, pentru libertate.

---

[1] Obiective preluate din **Programa de limba română pentru clasele V-VIII**, București, 1991, programă aprobată de Ministerul Învățămîntului și Științei cu numărul 38567/1991.

Scanned with OKEN Scanner

B. Obiective specifice

1. Pentru **vocabular:**

- să cunoască noţiunile lexicale, principalele categorii semantice care sînt obiect de studiu în clasele gimnaziale şi să le poată ilustra prin exemple;
- să cunoască sensul propriu al cuvintelor folosite;
- să observe schimbarea înţelesului cuvintelor în diferite contexte de comunicare orală şi scrisă;
- să construiască enunţuri cu diferite sensuri şi cazuri de utilizare a aceluiaşi cuvînt;
- să poată preciza sensul de bază şi sensul contextual al cuvintelor, să ştie să folosească diverse dicţionare ale limbii române în acest scop;
- să folosească termenii cu sensul pe care locutorul vrea să-l dea mesajului său oral sau scris;
- să ştie să definească sfera semantică a unor cuvinte;
- să dea seriile sinonimice ale unor cuvinte, recurgînd, dacă este cazul, şi la dicţionare;
- să ştie să înlocuiască un cuvînt cu sinonimul cel mai apropiat ca sens;
- să ştie să extragă cuvîntul cu sensul său din context şi să-l introducă cu acelaşi sens în alte contexte;
- să dea noi utilizări şi sensuri ale unui cuvînt dintr-un context dat;
- să distingă formele derivate de cele nederivate ale cuvintelor;
- să dea antonimele unor cuvinte (substantive, adjective, verbe, adverbe), să poată efectua substituţii între elementele perechi;
- să dea contexte cu perechi de paronime în cadrul aceluiaşi enunţ, în care diferenţele de sens între paronime să apară cu claritate;
- să utilizeze corect omonimele în funcţie de context;
- să recunoască neologismele şi să evidenţieze, în texte, după caz, caracterul lor polisemantic;
- să cunoască şi să folosească abrevierile recomandate prin lucrările cu caracter normativ, în primul rînd cele stabilite de **Dicţionarul ortografic, ortoepic şi morfologic al limbii române;**

Scanned with OKEN Scanner

- să cunoască mijloacele de îmbogățire a vocabularului și să le poată ilustra prin exemple; să deosebească afixele care sînt ușor de identificat în structura unor cuvinte derivate;

- să poată face grupări lexicale în cadrul familiilor de cuvinte, familii de cuvinte analoage - formate cu ajutorul aceloraşi afixe.

2. Pentru **gramatică** (morfologie, sintaxa propoziției și a frazei):

- să cunoască noțiunile și categoriile gramaticii limbii române care constituie obiect de studiu în clasele gimnaziale, să poată face dovada că le stăpînesc prin exerciții de recunoaștere, prin exerciții practice, aplicative;

- să poată construi diverse enunțuri care să demonstreze că și-au însușit cunoștințele de gramatică indicate de programă;

- să facă deosebire între părțile de vorbire și părțile de propoziție;

- să observe și să construiască enunțuri în care au loc schimbări ale valorii gramaticale a cuvintelor;

- să cunoască și să aplice în scris regulile privind realizarea acordului diferitelor părți de vorbire determinate, la nivelul cerințelor stabilite de programă și de manualele după care se pregătesc;

- să cunoască și să aplice în scris regulile acordului predicatului cu subiectul multiplu, cu două sau mai multe subiecte, acordul prin atracție și acordul prin înțeles;

- să stăpînească noțiunile de propoziție principală, propoziție secundară, propoziție regentă și propoziție subordonată; să cunoască deosebirile dintre acestea;

- să identifice elementul regent al unei propoziții subordonate;

- să știe să clasifice propozițiile după criteriile date în programă și în manuale;

- să știe să delimiteze propozițiile, să cunoască elementele de relație dintre acestea - conjuncții, locuțiuni conjuncționale, pronume relative, adverbe relative; să sesizeze elementele corelative în structura unor fraze;

- să cunoască elementele prin care sînt introduse diferite propoziții subordonate;

- să facă deosebirea dintre conjuncții și locuțiuni conjuncționale coordonatoare și conjuncțiile și locuțiunile

Scanned with OKEN Scanner

conjuncționale subordonatoare;

- să construiască diferite tipuri de fraze formate prin coordonare și prin subordonare;
- să cunoască topica propozițiilor subordonate și punctuația acestora;
- să observe corespondența dintre propozițiile subordonate și părțile de propoziție corespunzătoare;
- să poată efectua transformări ale unor părți de propoziție în propoziții și contrageri ale unor propoziții subordonate în părțile de propoziție corespunzătoare; să sesizeze modificările de sens ale enunțurilor, ca urmare a contragerii și a expansiunii.

3. Pentru **ortografie și punctuație:**

- să motiveze, pe baza cunoștințelor gramaticale însușite, diferite ortograme, precum și folosirea unor semne de punctuație; să aibă deprinderea de utilizare a cratimei ca semn ortografic și a apostrofului;
- să ortografieze, după normele actuale, cuvintele compuse;
- să fie familiarizați cu scrierea abrevierilor în limba română;
- să aibă cunoștințe și priceperea de folosire a semnelor de punctuație: punctul, semnul întrebării, semnul exclamării, virgula, punctul și virgula, două puncte, semnele citării (ghilimelele), linia de dialog și de pauză, parantezele, punctele de suspensie, cratima (liniuța de unire și de despărțire).

Scanned with OKEN Scanner

II. Vocabularul[1]

Moto:

"Să nu lăsăm cuvintele nici să doarmă, nici să amorțească, nici să moară. Ele sînt comoara noastră de mare avuție."

T. Arghezi

A. Vocabularul (lexicul)

Totalitatea *cuvintelor* existente într-o limbă formează *vocabularul* sau *lexicul* acelei limbi.

Disciplina care studiază lexicul (componența lexicală a unei limbi) poartă numele de *lexicologie* (gr. *lexis* = cuvînt).

Strălucirea, profunzimea unei limbi sînt date, în primul rînd, de bogăția și varietatea vocabularului ei.

Vocabularul limbii române cuprinde peste 120.000 de cuvinte. Vocabularul este considerat totodată (pe bună dreptate) *compartimentul cel mai mobil al limbii,* supus permanent schimbării, deschis influențelor produse de modificările ce au loc în societate, datorate spectaculoaselor progrese ale științei și tehnicii contemporane. Acestea se reflectă nemijlocit și cu prioritate în

---

[1] Pentru acest capitol recomandăm consultarea lucrării **Sinteze de limba română**, ediția a treia revăzută și din nou îmbogățită, coordonator și autor principal Th. Hristea, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1984.

Scanned with OKEN Scanner

structura vocabularului fiecărei limbi. În acest sens "... orice vocabular exprimă, de fapt, o civilizație." (Antoine Meillet)

1. Cuvîntul

Unitatea lexicală de bază este *cuvîntul.*

Orice cuvînt este alcătuit din unul sau mai multe *sunete* și are unul sau mai multe *înțelesuri* (sensuri). Sensul cuvintelor nu depinde de forma lor.

Ca unitate dintre *o formă* (sunete) și *un conținut* (sens, înțeles), cuvîntul este constituit nu numai din așa-zisa "formă-tip" pe care o găsim în dicționare (sub care este consemnat în dicționare), ci și din toate formele lui gramaticale sau flexionare. La acestea se mai adaugă (acolo unde este cazul) *variantele* (ex.: *emoțiune* pentru emoție).

2. Structura cuvintelor:

- *rădăcină* (radical)
- *temă*
- *terminație*

Ex.:

Cuvîntul *meșteșugăresc* are rădăcina *meșteșug-*, tema *meșteșugar-* și terminația *-esc;*

Cuvîntul *familiariza* are rădăcina *famil-*, tema *familiar-* și terminația *-iza.*

Observație:

La multe cuvinte însă tema este identică cu rădăcina: *bun, mare, frumos etc.*

3. Familii de cuvinte

Toate cuvintele înrudite ca sens și formate de la același radical (rădăcină) alcătuiesc o *familie de cuvinte* (familie lexicală).

Cuvîntul de la care se formează familia lexicală poartă denumirea de *cuvînt de bază.*

Scanned with OKEN Scanner

Cuvintele formate de la cuvîntul de bază se numesc *cuvinte derivate.*

Ex.:

Cuvînt de bază	Cuvinte derivate
bun	bun*ic* bunic*uţă* *stră*bun *stră*bun*ic*

Cuvînt de bază	Cuvinte derivate
(a) munci	muncit*or* muncitor*esc* muncitor*eşte* muncitor*ime* *ne*muncit

Observaţie:

Dacă avem în vedere definiţia dată familiei de cuvinte de Theodor Hristea:

"o familie lexicală înglobează totalitatea cuvintelor formate prin derivare, prin compunere şi prin *schimbarea valorii gramaticale*" (s.n.), atunci se pot adăuga acestor familii de cuvinte şi formele participiilor: *muncit, -ă* (atunci cînd acestea au valoare adjectivală).

Scanned with OKEN Scanner

Cuvînt de bază	Cuvinte derivate
(a) spăla	spăl*at* *ne*spăl*at* spăl*ător* spăl*ător**ie*** spăl*ătură*

Cuvînt de bază	Cuvinte derivate
tînăr	tiner*et* tiner*el* *în*tiner*i* tiner*ește* tiner*ime* tiner*ețe*

Se observă că la ultima familie lexicală (ultimul exemplu) radicalul cuvintelor este *tiner-*. La el se adaugă sufixele: *-et, -el, -i, -ește, -ime, -ețe* și prefixul *în-*.

B. Structura etimologică a vocabularului limbii române

etimologic - care aparține *etimologiei,* privitor la etimologie (disciplină care studiază *originea, proveniența* cuvintelor unei limbi);

Cercetarea structurii vocabularului limbii române a demonstrat că ea se prezintă ca un complex de cuvinte de origini diferite (și în proporții diferite), că *limba română este de origine latină*.

Limba română este continuatoarea limbii latine populare, limbă vorbită în partea de răsărit a Imperiului Roman, de o parte și de alta a cursului inferior al Dunării. Ea s-a născut din încrucișarea limbii latine, vorbită de coloniștii romani, cu limba autohtonă, proces din care a ieșit învingătoare limba latină.

Scanned with OKEN Scanner

Acest proces a fost determinat de cucerirea și stăpînirea romană în Dacia și s-a prelungit și după retragerea administrației și a trupelor romane de pe teritoriul Daciei (271 e.n.).

După acest moment fundamental, limba română a suferit numeroase influențe. Astfel, începînd cu secolul VI, pe teritoriul de azi al țării noastre au pătruns grupuri de slavi. Ei au fost asimilați de populația daco-romană. Ca dovadă, preponderența elementului latin în *vocabularul de bază* al limbii române (aproximativ 66%). Acesta demonstrează cu certitudine că, la venirea slavilor, limba română era deja formată.

Din vocabularul limbii române (pe lîngă elementul latin, majoritar) fac parte și cîteva zeci de cuvinte *de origine autohtonă* (dacice): căciulă, barză, fluier, brad, moș, mînz, mugur, buză, ceafă etc. și (aproximativ 36%, din *masa vocabularului* însă) cuvinte *slave*: a iubi, prieten, drag, scump, icoană, episcop, psalm, rai, grădină, izvor, glas, ceas, treaz, vesel, voinic, a grăi, a hrăni, a greși etc.;
turcești: ciorbă, pilaf, sarma, telemea, chef, cafea, dușman, chirie, cîntar, murdar; *grecești*: drum, hîrtie, orez, sfeclă etc.;
maghiare: gazdă, belșug, hotar, imaș, chip, oraș, viclean, meșter;
bulgărești: ciupercă, praz, cușcă, cîrmaci, clăbuc, a prăși etc.;
sîrbești: cîrd, plută, a ciuli etc.;
ucrainiene: cobză, prispă etc.;
germane: crenvurșt, abțibild, valț, ventil, rucsac etc.;
italienești: chitară, duet, flaut, stindard etc.;
franțuzești: recamier, apă de colonie, pardonabil, focar de infecție;
rusești: activist, agregat, cursant, instructaj, fotoaparat, general-maior etc.

De menționat că astăzi, datorită deschiderii internaționale și a mijloacelor de comunicare în masă (radio, televiziune, film, video), limba română suferă influențe lexicale neologice, cu deosebire din limbile franceză și engleză (americană).

Multe din aceste cuvinte fac parte din **fondul lexical internațional**: *apartheid, best-seller, shop, hobby, manager, living-room, marketing, week-end, brandy, show, dispecer, display, building, chewing-gum, computer, design, stress etc.*

Cu toate acestea, este foarte important de reținut faptul că influențele din limbile menționate mai sus nu au alterat și nu-

Scanned with OKEN Scanner

alterează esența latină a limbii noastre. Și astăzi, după frecvența utilizării lor în vorbire, cuvintele de origine latină reprezintă peste 80%, dovadă a latinității incontestabile a limbii române. Din acest punct de vedere limba română este înrudită cu *italiana, franceza, spaniola și portugheza,* făcînd parte (alături de *catalană și provensală*) din marea *familie a limbilor romanice.*

Cîteva exemple:

latină	**română**	**italiană**	**franceză**	**spaniolă**	**portugheză**
homo	om	uomo	homme	hombre	homen
aqua	apă	acqua	eau	aqua	agoa

Observație:

Pentru a afla originea cuvintelor, *apelul la dicționare* este obligatoriu.

Numai prin folosirea dicționarului un nespecialist va afla, spre exemplu, că *a mulțumi* provine din urarea *La mulți ani!*, că melancolicul, duiosul cuvînt românesc *alean* provine din maghiarul *ellen* (contra), că *a ameriza* își are originea în franceză, că *fascism* e un cuvînt italienesc și nu german, că *hoț, hoață* au etimologie necunoscută etc.

Ca urmare a formării sale în cea mai răsăriteană dintre provinciile romane, limba română ocupă un loc aparte printre limbile romanice. Căci, fiind izolată în estul Europei, limba română a conservat mai bine decît celelalte limbi romanice *specificul latin* (inclusiv în fonetică și gramatică):

- păstrarea neschimbată a rostirii lui *u* (scurt) în cuvinte ca: *u*mbră (lat. *umbra*), plumb (lat. *plumbum*), mult (lat. *multus*) etc.;
- prezența sunetelor *ă* și *î*, inexistente în limbile romanice occidentale;
- forma de vocativ masculin în *-e:* cumnat*e*, Petr*e* (lat. *cognate, Petre*) și dativele feminine în *-e* și *-i:* cas*e*, leg*i* etc.;
- așezarea articolului hotărît la sfîrșitul substantivelor și al adjectivelor, formînd corp comun cu acestea;
- păstrarea genului neutru, larg folosit în limba latină, dar dispărut în limbile romanice occidentale.

Scanned with OKEN Scanner

C. Vocabularul fundamental. Masa vocabularului

Nu toate cuvintele din vocabularul limbii noastre au aceeași importanță pentru vorbitori. Unele dintre ele sînt cunoscute (întrebuințate) de către toți vorbitorii acestei limbi, deoarece denumesc obiecte sau exprimă noțiuni de primă necesitate. Ele formează *vocabularul fundamental* al limbii române.

Pentru vocabularul fundamental se mai folosesc și următoarele denumiri: *vocabular de bază, fond principal lexical, fond principal de cuvinte, fond lexical uzual.*

Din vocabularul fundamental fac parte cuvinte care denumesc:

1. *obiecte și acțiuni de strictă necesitate:* casă, masă, scaun, ceas, cuțit, lingură, furculiță, a face, a mînca, a bea, a spăla, a merge etc.;
2. *părți ale corpului omenesc:* mînă, picior, deget, ochi, buze, frunte etc.;
3. *alimente și băuturi de primă necesitate:* pîine, apă, carne, brînză, lapte, ouă, sare, zahăr etc.;
4. *păsările și animalele din preajma omului:* găină, cocoș, rață, pui, gîscă, porc, oaie, cîine etc.;
5. *unii arbori și fructele lor*: măr, păr, pară, nuc, nucă, cireș, cireașă, prun, prună etc.;
6. *culorile mai importante:* alb, negru, roșu, galben, albastru, verde;
7. *gradele de rudenie:* tată, mamă, frate, soră, unchi, văr, nepot;
8. *zilele săptămînii, lunile anului*;
9. *unele părți de vorbire* (prepoziții, conjuncții, pronume, numerale, verbe - în special verbele neregulate).

După cum se poate observa, vocabularul fundamental cuprinde cuvintele cele mai des întrebuințate de către vorbitori. Numărul lor în limba română este estimat la aproximativ 1500, din cele circa 120.000 de cuvinte cîte are limba noastră în total. De aici, o primă constatare - cele aproximativ 118.500 de cuvinte (cîte ar mai rămîne) formează *masa vocabularului* sau *vocabularul secundar.*

Scanned with OKEN Scanner

Între ele un loc important îl ocupă *arhaismele, regionalismele, elementele de jargon și argou, limbajul tehnic și științific, limbajele profesionale.*

Cuvintele care alcătuiesc vocabularul fundamental cunosc *cea mai mare frecvență* în procesul comunicării. Ele sînt, de obicei, *vechi* (foarte vechi), *"trăiesc" multă vreme, au mai multe sensuri.* Aceste cuvinte se caracterizează prin: *stabilitate,* prin *capacitate de a da naștere la derivate și compuse, de a intra în combinații sintactice cu caracter constant.*

Ele intră cu necesitate în manualele destinate învățării limbii române de către străini.

D. Mijloace de îmbogățire a vocabularului

1. **Mijloace interne** (care aparțin limbii române):

1.1. **Derivarea** - mijloc, procedeu de formare a unor cuvinte noi cu ajutorul *sufixelor și prefixelor.*

1.1.0. Derivarea cu sufixe

Sunetele sau grupurile de sunete adăugate după radicalul unui cuvînt pentru a forma cuvinte noi se numesc *sufixe.*

În limba română există numeroase sufixe.

Cele mai utilizate sufixe sînt următoarele:

a) Pentru substantive comune:

-anie /-enie: pățanie, petrecanie, dîrzenie, rudenie;
-ar: cireșar, fierar, rotar, tîmplar;
-ăraie /-ărie: fumăraie, rufărie, măcelărie;
-ăt: dangăt, strigăt, treacăt;
-ătate: bunătate, vecinătate;
-ătură: alergătură, afumătură, spălătură;
-că: ardeleancă, olteancă, țărancă;
-eală: ameteală, greșeală, oblojeală, sprinteneală, urzeală;
-ean: bănățean, moldovean;
-easă: bucătăreasă, croitoreasă, lenjereasă;
-eață: dulceață, fîneață, roșeață, verdeață;

Scanned with OKEN Scanner

-et: bănet, brădet, făget, răcnet;
-eţe: bătrîneţe, tinereţe;
-giu: geamgiu, macaragiu;
-ie: bucurie, cîmpie, hărnicie;
-ime: desime, muncitorime, ţărănime, vechime;
-inţă: biruinţă, locuinţă, stăruinţă;
-ist: betonist, tractorist;
-iş: aluniş, mărunţiş, păpuriş;
-(ă)mînt: aşezămînt, jurămînt, învăţămînt;
-oaică: leoaică, lupoaică, tigroaică;
-oare: ninsoare, strînsoare;
-re: adunare, trecere, venire.

Observaţii:

- Se pronunţă şi se scrie *a* (nu *ea*) în sufixul *-ar* după orice consoană, deci şi după *ş:* coş*ar*;
- Se pronunţă şi se scrie *-ie* în sufixul *-ăraie,* nu *e (-ărae):* fumăra*ie*;
- Sufixul *-eală* se pronunţă şi se scrie cu *ea* (nu cu *a*) la singular şi cu *e* la plural, precedat de orice consoană: tocm*eală* - tocm*eli*, îmbulz*eală* - îmbulz*eli*;
- Precedat de o vocală, sufixul *-eală* are varianta *-ială,* la singular, şi *-ieli,* la plural: cro*ială* - cro*ieli*, chibzu*ială* - chibzu*ieli*.

b) Pentru substantivele proprii:
-eanu: Cîmpeanu, Olteanu;
-escu: Alexandrescu, Dumitrescu, Marinescu;
-ilă: Cocoşilă, Murgilă, Negrilă;
-oiu: Lăzăroiu, Ştefănoiu.

c) Pentru adjective:
-ător: cîntător, fermecător, răsunător;
-cios: cuviincios, mîncăcios, pofticios;
-esc /-ească: frăţesc / frăţească, românesc / românească, ţărănesc / ţărănească, vitejesc / vitejească;
-iu: albăstriu, cenuşiu, mijlociu;

Scanned with OKEN Scanner

-os: lemnos, osos, umbros;
-ui: gălbui, verzui;
-uriu: alburiu, fumuriu, timpuriu.

* Se pronunță și se scrie: *e* (nu *ă*) în sufixul *-esc:* franțuz*esc*.

d) Pentru substantive și adjective:
-an: curcan, gîscan, african, american;
-ean /-eancă: clujean / clujeancă, dobrogean / dobrogeancă, săt*ean* / săt*eancă*;
-oi: cintezoi, vulpoi;
-tor: croitor, scriitor, vînător;
-ător: cîntător, fermecător, dăunător.

Observații:
- Cu puține excepții, precedat de vocală, sufixul *-ean* are varianta fonetică *-ian /-iană /-iancă:* buzoian / buzoiană / buzoiancă;
- Procedeul de formare a unor substantive masculine de la cele feminine și invers, cu ajutorul sufixelor specifice, poartă numele de *moțiune* (grupurile de sunete *-an, -oi* numindu-se *sufixe moționale*): vulpoi, gîscan, curcan etc.

e) Pentru verbe:
-a: a curăța, a lucra, a îndrepta;
-ăi: a behăi, a hămăi, a lipăi;
-ăni: a clănțăni, a trăncăni;
-i: a curăți, a roși, a vorbi;
-ui: a bubui, a turui.

f) Pentru adverbe:
-ește: bărbătește, franțuzește, muncitorește;
-iș /-îș: cruciș, pieptiș, chiorîș, tîrîș.

Observații:
- Pentru o analiză corectă a derivatelor cu sufixe trebuie să se apeleze la dicționare, altfel putîndu-se greși adesea.
Ex.: *loterie* nu este un cuvînt derivat în limba română (prin

Scanned with OKEN Scanner

mijloace interne) cu sufixul *-erie*. El provine din franțuzescul *loterie* (vezi **Dicționarul explicativ al limbii române**, Editura Academiei, București, 1975, p.508).

- Unele cuvinte derivate cu sufixele *-el, -ică, -icică, -aș, -uț, -uleț, -işor, -iță, -uță etc.*, denumesc obiecte (însușiri) mai mici (inferioare) obiectelor (însușirilor) denumite de cuvintele de la care s-au format. Astfel de derivate se numesc *diminutive*, iar sufixele cu ajutorul cărora acestea se formează - *sufixe diminutivale.*

Ex.: beț*işor*, clopoț*el*, cuti*uță*, tăbl*iță*, sfor*icică*, ulc*ică*, urs*uleț*, mic*uț*;

- Altele denumesc obiecte mai mari decît cele desemnate prin cuvintele-bază. Ele se numesc *augmentative:* băiet*an*, băiet*andru*, băiet*oi*, căs*oaie*, căs*oacă*, bub*oi*;

* Grupurile de sunete: *-an, -andru, -oi, -oaie, -oacă* se numesc *sufixe augmentative* (de la franțuzescul *augmentatif* - care mărește).

1.1.1. Derivarea cu prefixe

Sunetele (grupurile de sunete) așezate *înaintea* radicalului unui cuvînt pentru a forma cuvinte noi se numesc *prefixe.*
Cele mai folosite prefixe în limba română sînt următoarele:

ante- ("înainte"): antevorbitor, antepenultim, antedata;
anti- ("împotriva"): antiderapant, antiinfecțios, antinevralgic;
arhi- ("foarte"): arhicunoscut, arhiplin;
com- : complăcea, compune;
co-/con- ("împreună cu"): coechipier, concetățean, confrate, consătean, constrînge, context;
de- /des- /dez-: deșuruba, descoase, descătușa, dezordine, dezobișnui;
extra- ("cu totul deosebit", "foarte", "superior"): extrafin, extraplat;
hiper- ("excesiv", "exagerat"): hipertensiune, hipersensibilitate;
inter- ("între"): interplanetar, interșcolar, intervocalic;

Scanned with OKEN Scanner

în- /îm-: îngălbeni, înnămoli, înnăscut, întrece, îmbătrîni, împărți;
între-: întredeschide, întrepătrunde;
ne- (indică negația, lipsa): neastîmpăr, needucat, nepredicativ;
post- ("după"): postliceal, postuniversitar;
pre- ("înainte", "anterior"): prenume, preziuă;
prea- ("foarte", "peste măsură"): preabun, preamărit;
ră- /răs- /răz- (indică repetarea, intensificarea): răsucire, răscitire, răzgîndi;
re- (indică repetarea): reclădi, refolosibil;
stră- (indică vechimea, trecerea prin ceva): strămoș, străbate;
sub- (poziție sau calitate inferioară): subcapitol, subaprecia;
super- ("deasupra", "peste"): supermagazin, superfin;
supra- ("deasupra", "peste"): supraproducție, supraalimentație;
trans- ("dincolo", "peste"): transnistrean, transcarpatic;
ultra- ("foarte". "peste măsură de"): ultraprogresist, ultrarapid.

Notă:

Exemplele de mai sus sînt reproduse după **Limba română. Manual pentru clasa a VI-a** (autori: Mihaela Butoi și Gh. Constantinescu-Dobridor), Editura Didactică și Pedagogică, București, 1991, p.36.

Dintre aceste exemple *optsprezece sînt discutabile*, în sensul că *nu sînt derivate cu prefixe în limba română.* Ele au fost împrumutate. Acestea sînt:

antepenultim (din fr. **antépénultième**, lat. **antepaênultimus**);
anticiclon (din fr. **anticyclone**);
antiderapant (din fr. **antidérapant**);
antinevralgic (din fr. **antinévralgique**);
compune (din lat. **componere**);
coechipier (din fr. **coéquipier**);
context (din fr. **contexte**);

Scanned with OKEN Scanner

extrafin (din fr. **extra-fin**);
extraplat (din fr. **extra-plat**);
hipersensibilitate (din fr. **hypersensibilité**);
hipertensiune (din fr. **hypertension**);
interplanetar (din fr. **interplanétaire**);
intervocalic (din fr. **intervocalique**);
interșcolar (din fr. **interscolaire**);
împărți (din lat. **impartire**);
postdata (din fr. **post-dater**)
prenume (din fr. **prénom**, lat. **praenomen**)
chiar și *superfin* (confer fr. **superfin**).

Cîteva exemple "verficate":

antebelic	*antebrat*
antecalculație	*antedeviz*
antiatom	*anticanonic*
antichimic	*anticorosiv*
comoștenitor	*comesean*
extrașcolar	*hipercorectitudine*
hiperaciditate	*interstatal*

și chiar *hiperemotiv* (deși *hiperemotivitate* e un cuvînt împrumutat din fr. **hyperémotivité**), *interspațiu* etc.

De aici - **pentru profesori** - o concluzie: manualul ("cartea românească de învățătură") nu trebuie folosit mecanic!

Observații:

- Se pronunță și se scrie *com-* înainte de *b, p,* în unele cuvinte: *combate, compătimi,* iar în altele *co-* : *coparticipare, coproducție;*

- Prefixul *co-* apare atît înaintea vocalelor, cît și înaintea consoanelor: *coexista, colocatar, coopera;*

- Prefixul *în-* devine *îm-* în toate cuvintele derivate ai căror termeni de bază încep cu *b-* sau *p-*; ele se pronunță și se ortografiază astfel: *îmbarca, îmbăia, îmbuna, împăduri, împovăra etc.*

Scanned with OKEN Scanner

- Se scrie cu *2n* (*nn*) în cuvintele derivate cu prefixul *în-*, cînd cuvîntul de bază începe cu *n*: *înnegura*, *înnoda*, *înnora*;

- Înainte de *s* se pronunță și se scrie *ră-*: *răsuci*, *răsufla* etc.

- Prefixele *des-* și *răs-* devin *dez-* și, respectiv, *răz-* în toate cuvintele derivate ai căror termeni de bază încep cu *b-*, *d-*, *g-*, *r-* sau *v-*; ele se pronunță și se ortografiază astfel: *dezbate*, *dezdoi*, *dezgoli*, *dezrădăcina*, *dezvinovăți*, *răzbate*, *răzgîndi* etc.

- Cuvintele formate cu prefixe se despart în silabe ținîndu-se seama de existența acestor prefixe, care formează singure una sau două silabe: *an-te-vor-bi-tor*, *dez-o-biș-nu-it*, *ex-tra-șco-lar*;

- Unele cuvinte derivate cu prefixe pot fi grupate în perechi, în opoziție de sens, datorită prefixelor:

împăduri	*despăduri*
înarma	*dezarma*
împerechea	*desperechea* etc.

Alături de derivarea propriu-zisă sau *progresivă* - care, după cum s-a putut observa, constă în adăugarea de *afixe* (sufixe și prefixe), există și o derivare *regresivă* sau *inversă*, care constă în suprimare de afixe.

Ex.:

- De la cuvintele *pictor / pictură* s-a format (prin înlăturarea sufixelor) cuvîntul *(a) picta*, de la *sculptor / sculptură* - (a) sculpta, de la *a cugeta - cuget*, de la *a juca - joc* etc.

1.2. **Compunerea** - procedeu, mijloc intern de îmbogățire a vocabularului, prin care două sau mai multe cuvinte (unități lexicale diferite) se unesc și dau naștere unui *cuvînt nou*. Acesta denumește o altă noțiune (are alt înțeles) decît cele pe care le denumesc elementele lui constituente luate separat.

* Termenul *compunere* este împrumutat din științele pozitive (chimie), domeniu unde acest cuvînt face parte din vocabularul fundamental.

Scanned with OKEN Scanner

1.2.0. **Tipuri de compunere:**

a) *prin alăturare:* cîine-lup, floarea-soarelui, Băile Felix, ochiul-boului, ca să, Cluj-Napoca;

b) *prin contopire* (sudare): binefacere (bine + facere), untdelemn (unt + de + lemn), douăzeci (două + zeci), Cîmpulung (cîmpu + lung);

c) *prin abreviere* (prescurtarea unor cuvinte întregi):

- din inițialele unite:

O.N.T. (de la *O*ficiul *N*ational de *T*urism)
C.F.R. (de la *C*ăile *F*erate *R*omâne)
O.N.U. (*O*rganizația *N*ațiunilor *U*nite);

- din inițiale și fragmente ale cuvintelor de bază:

Tarom (*T*ransporturile *A*eriene *Rom*âne)
Rompres (Presa Română; *Rom* de la "Română" și *pres* de la "Presa" - *Rom*anian *Press* Agency)
Adas (*Ad*ministrația *A*sigurărilor de *S*tat);

Procedeul acesta (al formării de noi cuvinte din abrevieri) este des întîlnit în limbile *engleză, rusă* și *franceză*. El are dezavantajul (și la noi) de a crea cuvinte pe care nu le înțeleg toți vorbitorii.

Spre exemplu:

T.F.F. (Telegrafie fără fir)
T.F. (Transport feroviar), *A.C.T.H.* etc.

Ca oricare cuvînt unitar, cuvîntul format prin abreviere *se poate articula* (C.F.R.-ul), poate avea *plural* (H.C.M.-uri), poate da naștere la *derivate* de tipul: *ceferist, orelist, ozenist* etc.

1.2.1. **Clasificarea cuvintelor compuse**

Ținînd cont de părțile de vorbire cărora le aparțin elementele alcătuitoare ale unui cuvînt compus, precum și de rezultatul îmbinării

Scanned with OKEN Scanner

acestora, cuvintele compuse în limba română *se clasifică* astfel:

- *substantive* rezultate din unirea a două substantive: cîine-lup, floarea-soarelui, iarba-fiarelor, Cluj-Napoca;
- *substantive* provenite din unirea unui adjectiv cu un substantiv: vorbă-lungă, gură-spartă, burtă-verde;
- *substantive* provenite din verb + substantiv: papă-lapte, pierde-vară;
- *adjective* rezultate din unirea a două adjective: economico-social, horthysto-fascist;
- *adjective* rezultate din combinarea unui adverb cu un participiu sau cu un adjectiv: binecunoscut, răuvoitor;
- *adverbe* provenite din prepoziție + substantiv: după-amiază, devreme etc.

Există, de asemenea, *numerale compuse*: douăzeci, cincisprezece; *pronume compuse:* altcineva, nici unul; *prepoziții și conjuncții compuse:* de sub, de pe, ci și, ca să.

Multe cuvinte compuse din limba română au fost împrumutate din alte limbi sau au fost formate în românește după modele străine. Astfel: *bleumarin, comis-voiajor, portțigaret etc.* provin din franceză, *capodoperă* din italiană, *bormașină, glasvand, glaspapir* din germană.

Altele (*binecuvînta, anotimp, nou-născut etc.*) au fost formate în limba română prin traducerea sau imitarea structurii interne a unor cuvinte compuse din alte limbi. Slavul vechi *blagosloviti* a folosit, spre exemplu, ca model pentru românescul *binecuvînta*, germanul *Jahreszeit* pentru *anotimp* și franțuzescul *nouveau-né* pentru *nou-născut.*

1.2.2. **Ortografierea cuvintelor compuse**

Cuvintele obținute prin procedeul compunerii se scriu astfel:

- *într-un singur cuvînt:* botgros, dreptunghi, scurtcircuit, dacoromân, binevoitor, cincisprezece, oricine, oricare, astfel, altfel, deodată; rareori, oriunde, despre, așadar, deoarece, încît etc.;
- *cu cratimă:* gură-cască, pierde-vară, proces-verbal,

Scanned with OKEN Scanner

floarea-soarelui, nu-mă-uita, Albă-ca-Zăpada, Cluj-Napoca etc.;

- *fără cratimă* între elementele componente: Delta Dunării, Gara de Nord, cel ce, ceea ce, nici unul, o sută patru, de pe, ci și, ca să etc.;

- *cu inițiale urmate sau nu de punct:* E.D.P., ONU, O.N.U.

Ortografierea numelor proprii compuse

Numele proprii compuse se scriu astfel:

a) *cu inițială majusculă la fiecare termen, afară de articolele și prepozițiile care intră în alcătuirea lor:*

- numele proprii de persoane sau personaje de basm: *Mihai Viteazul, Ștefan cel Mare, Vlad Țepeș, Sfarmă-Piatră, Harap-Alb*;

- numele localităților: *Satu Mare, Lacul Roșu, Baia Mare, Piatra-Olt, Curtea de Argeș, Vatra Dornei*;

- denumirile oficiale ale statelor, denumirile oficiale ale organelor și organizațiilor de stat și politice naționale sau internaționale, ale societăților comerciale și instituțiilor: *România, Ministerul Învățământului și Științei, Muzeul Național de Istorie, Ministerul Finanțelor, Societatea Comercială "Flacăra" S.A., Centrul de Calcul și Consultanță Cluj* etc.

- numele sărbătorilor: *Crăciun(ul), Anul Nou, Ziua Internațională pentru Apărarea Drepturilor Copilului, 1 (Întîi) Decembrie, 22 Decembrie etc.*;

b) *cu inițială majusculă numai la primul cuvînt:*

- numele operelor literare, ale ziarelor, revistelor: *"Amintiri din copilărie", Tineretul liber, România literară*;

Observații:

La scrierea numelor proprii geografice este bine să se țină seama de următoarele criterii:

* Substantivele: *deal, fluviu, munte, insulă, lac, rîu, vale, vîrf, peninsulă etc.* se scriu cu inițială mică dacă nu fac parte din denumirea geografică respectivă:

rîul Prahova, lacul Techirghiol, peninsula Florida etc.

Scanned with OKEN Scanner

Aceste substantive se scriu cu majusculă atunci cînd fac parte integrantă din denumirea geografică, fiind însoțite de:

- un adjectiv: *Peninsula Balcanică, Lacul Sărat, Munții Apuseni;*
- un substantiv în genitiv: *Munții Măcinului, Valea Prahovei, Insula Șerpilor;*
- un substantiv precedat de prepoziție: *Porțile de Fier, Cîmpia de Vest* etc.

* Se scriu cu liniuță de unire numele de localități compuse din două substantive cu formă de nominativ-acuzativ:

Cluj-Napoca, Popești-Leordeni, Tîrgu-Mureș etc.

1.3. **Schimbarea valorii gramaticale**

Spre deosebire de derivare și compunere, acest mijloc intern de îmbogățire a vocabularului *este prin execelență gramatical.*

În cazul acestui procedeu formarea cuvintelor noi se face prin trecerea de la o parte de vorbire la alta, adică prin *schimbarea valorii gramaticale* (morfologice și sintactice):

a) Prin *articulare*:

- adjectivul devine substantiv:

atr.adj.
Omul *îndrăzneț* învinge.
adj.

Sb.
Îndrăznețul a învins.
subst.

Scanned with OKEN Scanner

- adverbul poate deveni, de asemenea, substantiv:

c.m.
El învață *bine*.
adv.

Sb.
Binele întotdeauna se ascunde de mine.
subst.

- pronumele devine substantiv:

Sb
Eu sînt elev.
pron.

c.ind.
Despre *eul* meu încă nu s-a vorbit.
subst.

- infinitivele lungi și supinul verbelor devin substantive:

Sb.
Se auzea *cîntare* de dor în grădina fiicei de împărat.
vb.la
infinitivul lung
(cu valoare substantivală)

Scanned with OKEN Scanner

Sb
Plimbatul este necesar.
subst.
(provenit din supinul verbului *a (se) plimba* prin articulare cu articol hotărît enclitic)

- participiile (întrebuințate și ca adjective) capătă valoare substantivală:

Sb.
Un rănit se întorcea victorios din bătălie.
subst.

dar

E dureros *să fii rănit* de fratele tău.

(participiul verbului de conjugat împreună cu verbul auxiliar are f.s. de predicat verbal, verbul *a răni* fiind la diateza pasivă)

b) *Adjectivul* poate deveni *adverb:*

atr.adj. c.m.
Cîinele *rău* mușcă *rău.*
adj. adv.

c) *Pronumele* poate deveni *adjectiv pronominal:*

Sb
Ai mei merg la film.
pron. pos.

Scanned with OKEN Scanner

atr.adj.
Ai mei părinţi merg la film.
adj. pron.
posesiv

Sb.
Acesta este campionul naţional la gimnastică.
pron.dem.

atr. adj.
Campionul *acesta* este un băiat deosebit.
adj. pron.
demonstrativ

d) *Pronumele personal* (persoanele I şi a II-a, formele neaccentuate) poate avea valoare morfologică de *pronume reflexiv:*

c.ind.
Părinţii *îmi* spun mereu să fiu cuminte.
pron.
pers.

c.ind.
Îmi scriu temele cu plăcere.
pron.
reflexiv

e) Unele *adverbe* devin *prepoziţii* (locuţiuni prepoziţionale):

Scanned with OKEN Scanner

c.l.
A sărit *deasupra*.
adv.

fără f.s.
A zburat *deasupra* perdelei de fum.
prep.

f) *Gerunziul* (acordat) poate deveni *adjectiv:*

atr.adj.
Rana *sîngerîndă* mă durea îngrozitor.
gerunziu acordat
(cu valoare adjectivală)

Observații:

- Uneori, un cuvînt este atît de des întrebuințat cu diferite valori, încît nu i se poate preciza valoarea gramaticală decît în procesul comunicării (în context). Astfel, dacă nu știm despre ce este vorba în contex, nu ne putem da seama dacă *prieten, dușman, călător* sînt substantive sau adjective.

- Schimbarea valorii gramaticale ca mijloc de îmbogățire a vocabularului se întîlnește frecvent în operele literare, impusă de necesități stilistice, de conciziune și plasticitate a imaginii.

2. Mijloace externe de îmbogățire a vocabularului

Existența în limba română a atîtor cuvinte împrumutate din alte limbi dovedește fără putință de tăgadă un fapt important: *cuvintele călătoresc.*

Nu sînt granițe, nici distanțe îndeajuns de mari ca să stăvilească aceste călătorii prin care numele unor obiecte importante pentru civilizație, nume de plante și animale, de produse industriale și invenții tehnice, de obiecte de îmbrăcăminte, de alimente etc. pot

Scanned with OKEN Scanner

să treacă de la un popor la altul, din țară în țară, pot chiar să facă ocolul Pămîntului.

Cuvintele călătoresc, în primul rînd, odată cu oamenii din limba cărora fac parte. Cuceririle romane, extinderea imperiului lui Alexandru Macedon, migrările unor popoare, deplasările slavilor, ale arabilor, mai tîrziu, călătoriile pe mări și oceane, colonizările unor întinse regiuni ale lumii au purtat pe drumurile continentelor mii și mii de cuvinte, "implantîndu-le", făcîndu-le să rodească în locuri nebănuite.

În al doilea rînd, cuvintele călătoresc împreună cu obiectele (procesele, fenomenele) pe care le denumesc. Astfel s-au răspîndit, de exemplu, numele unor produse alimentare ca: *piperul, ciocolata, cafeaua, bananele, nuca de cocos* etc.

Alte cuvinte s-au răspîndit pe calea presei, cu ajutorul radioului, a televiziunii.

Urmarea acestor fenomene este că și în limba noastră se întîlnesc cuvinte care au circulat mult, care au străbătut distanțe uriașe, trecînd dintr-o limbă în alta.

Cîteva exemple[2]:

- Asia ne-a trimis o serie de cuvinte arabe (*alcool, algebră, almanah, cifră*) și altele ebraice (*rabin*); din persană au ajuns pînă la noi *azur, bazar, caravană etc.*
- Cuvîntul *polo* e tibetan, *urangutan* e malaiezian, *chimono, gheișă, harachiri* sînt japoneze.
- Din **Africa** ne-a sosit marocanul *fes*, egipteanul *oază*, iar o limbă din Guineea ne-a dat *banană.*
- Limbile băștinașilor din **America** au furnizat limbilor europene numeroase denumiri. În Antile și în America Centrală își au originea *colibri, uragan, canibal.*
- Din Haiti provine *hamac,* din Canada *mocasin*, de la azteci *cacao* și *ciocolată*.

Deși în proporție redusă, Australia ne-a împrumutat și ea cîteva cuvinte printre care *cangur* și *bumerang*.

---

[2] Cuvintele sînt reproduse după Sorin Stati, *Cuvinte românești. O poveste a vorbelor*, Editura Științifică, București, 1964.

Scanned with OKEN Scanner

Istoria cuvintelor împrumutate e fascinantă; ne vom ocupa de ea în subcapitolul *Povestea vorbelor*.

Întrucît despre împrumuturile mai vechi de cuvinte am discutat pe larg la subcapitolul **Structura etimologică a vocabularului**, ne vom referi în continuare doar la neologisme, atrăgînd atenţia asupra pericolului *abuzului de neologisme*, a întrebuinţării improprii, a deformării acestora.

* Etimologic vorbind, prin *neologism* se înţelege orice *cuvînt nou* apărut într-o limbă, indiferent dacă acesta e un împrumut sau dacă reprezintă o creaţie internă a limbii respective (vezi grecescul *neòs* = **nou** şi *logos* = **cuvînt, vorbă**).

În lingvistica românească sînt socotite neologisme în special împrumuturile pe care româna le-a făcut din limbile apusene ori direct din latină pe cale savantă (livrescă, din cărţi).

Există însă şi neologisme create prin mijloace interne:

apoetic, nefavorabil, gîndirism, sămănătorism, trăirism etc.

Spre deosebire de împrumuturile lexicale din alte limbi (ce au contribuit în primul rînd la îmbogăţirea vocabularului limbii române), neologismele de origine romanică au contribuit hotărîtor la *modernizarea* acesteia.

Fondul lexical neologic al limbii române este foarte bogat şi variat, el cuprinzînd peste 40.000 de cuvinte, fără a se socoti termenii tehnico-ştiinţifici de strictă specialitate (vezi şi **Dicţionarul de neologisme**, Ediţia a III-a, Editura Academiei, Bucureşti, 1978).

După cum se ştie, procesul de modernizare şi de îmbogăţire masivă prin mijloace externe a lexicului românesc a început în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Acest dublu proces s-a intensificat pe la mijlocul secolului al XIX-lea şi, mai ales, după Unirea Principatelor (1859).

În decursul acestui interval au dispărut din limba română o serie de cuvinte turceşti, greceşti, precum şi elemente lexicale de alte origini, locul lor fiind luat de *neologisme de provenienţă romanică*, franceză în special:

Scanned with OKEN Scanner

olac e înlocuit de "curier, mesager";
ipochimen - de "persoană" și "individ";
catagrafie - de "inventar" și "recensământ";
ucaz - de "ordin", "comandă", "decret" *etc.*

Limba română și-a îmbogățit și reînnoit necontenit lexicul prin adaptarea unor cuvinte de circulație internațională, folosite mai ales în terminologiile nenumăratelor discipline științifice (vezi: *dicționar, lexic, lexicografie*) și tehnice, introduse în țara noastră odată cu evenimentele și procesele sociale care au dus la apariția României moderne.

Pe lîngă vocabularul neologic științific și tehnic, limba română s-a îmbogățit și cu un important număr de cuvinte din domeniul creației artistice, fie sinonime ale unor cuvinte mai vechi, fie elemente exprimînd noțiuni noi, vehiculate de literatura modernă românească.

În momentul introducerii lor în limbă aceste cuvinte au fost adaptate limbii noastre, atît în privința pronunției, cît și în aceea a formelor gramaticale.

Neologismele acceptate acum de limba română sînt, aproape fără excepție, întîlnite în toate limbile europene și chiar și pe celelalte continente. Acesta constituie un mare progres al limbii, în general, căci cel mai important lucru este să poți să te înțelegi peste tot în lume cu cei pe care îi întîlnești.

Pe de altă parte, aproape toate cuvintele noi, indiferent din ce limbă ajung în română, sînt de origine latină. În acest fel, *prin internaționalizare*, româna ar fi mult mai puțin transformată decît multe alte limbi actuale.

Masiva pătrundere a elementelor neologice în limba noastră ridică și problema *selecției*, dar mai ales aceea a *pronunțării* și *scrierii* lor, a păstrării înțelesului acestor cuvinte. Păstrarea corectitudinii, a măsurii și a bunului-simț, atît în ce privește forma, cît și conținutul acestor cuvinte (expresii), implică adesea recurgerea la **Dicționarul de neologisme** și chiar la dicționarele de pronunțare și la dicționarele explicative ale limbilor respective. Altfel am putea fi pîndiți din nou de pericolul *jargonului*, mai ales din cauza tentației (fascinației) pe care o exercită la noi *limba engleză*

Scanned with OKEN Scanner

și varianta ei americană, deși, după cum precizam într-un subcapitol anterior, *bowling, bridge, dirt-track, sportman, superman, bluf, blugi (blue-jeans), boss, campus, shop, show, drugstore, hold-up, best-seller, building, fair-play, display, chewing-gum, computer, design, room, manager, management, speech (spici), supermarket, week-end etc.* vor rămîne probabil în limbă, fie pentru că se vor dovedi realmente utile, fie pentru simplul motiv că au devenit, de mai multă vreme, *cuvinte internaționale*.

Nu aceste neologisme sînt, în general, înțelese și folosite impropriu, ci acelea care intră în sfera polisemiei - *paronimele* în special (multe dintre ele pătrunzînd mai demult în română):

releva	*- revela*	*inveterat*	*- învederat*
temporar	*- temporal*	*familial*	*- familiar*
eminent	*- iminent*	*emigra*	*- imigra*
conjunctură	*- conjectură*	*colabora*	*- corobora*
apropia	*- apropria*	*furori*	*- furouri etc.*

și așa-zișii "falși prieteni":

fortuit, inopinat, specios, salutar, inextricabil, summum etc.

care nu înseamnă deloc ceea ce le sugerează forma (prin analogie cu alte cuvinte românești).

Sensurile acestor falși prieteni sînt următoarele:

fortuit = întîmplător (și nu "forțat, obligat");
inopinat = pe neașteptate (și nu "fără opinie");
specios = amăgitor, înșelător (și nu "ceea ce se referă la o specie");
salutar = salvator (și nu "ceea ce se referă la salut");
inextricabil = de neînțeles, extrem de complicat (nu "ceea ce nu se poate strica");
summum = culme, gradul cel mai înalt la care se poate ajunge (nu "sumă, adunare, reunire etc.").

Scanned with OKEN Scanner

E. Sensurile cuvintelor (Semantica)

Semantica este o disciplină (ramură a lingvisticii) care studiază *sensurile* cuvintelor și evoluția acestor sensuri, schimbările de sens (*sens* = înțeles).

După sens, cuvintele se împart în *monosemantice* și *polisemantice*. *Monosemia* este calitatea unui cuvînt de a avea un singur sens.

În limba română sînt relativ puține cuvinte monosemantice (*rîndea, stomac, actinie, infarct, poloniu etc.*).

Polisemia este calitatea unui cuvînt de a avea mai multe sensuri (*înțelesuri*), ca urmare a îmbogățirii sferei semantice a acestuia.

În mod obișnuit, un cuvînt are mai multe sensuri. Bogăția unei limbi este dată tocmai de varietatea și complexitatea acestor sensuri.

Cuvintele pot avea, pe lîngă *sensul propriu* (înțeles obișnuit) și un *sens figurat* (mai puțin obișnuit, atribuit, în special de scriitori, unor obiecte, acțiuni sau însușiri, pe baza unor asemănări cu alte obiecte, acțiuni sau însușiri).

Ex.:

pînză = 1. material, țesătură - **sens propriu;**
2. **sensurile figurate:** *pînza întunericului, pînza de foc, de fum, etc.*

lumină = 1. radiație sau complex de radiații electromagnetice emise de corpuri incandescente - **sens propriu;**
2. *lumina minții, a (se) face lumină* (în mintea cuiva), *a vedea lumina tiparului* - **sensuri figurate**, însemnînd: pricepere, istețime, inteligență, a se dumiri, a-și da seama, a înțelege, a se tipări, a apărea, a se publica.

ocean = 1. întindere mare de apă - **sens propriu;**
2. *ocean de ninsoare, de stele, de întuneric, noian, imensitate, mulțime nemărginită* (ocean de oameni) - **sensuri figurate.**

Scanned with OKEN Scanner

* În mod obișnuit, sensurile figurate ale cuvintelor se obțin prin folosirea procedeelor de expresivitate artistică (*a figurilor de stil*): epitete, comparații, personificări, metafore, alegorii, hiperbole etc.

Pe de altă parte, un cuvînt poate avea *mai multe sensuri proprii*, acestea nefiind (în diferite momente) la fel de importante.

Dintre acestea deosebim: *sensul fundamental* (sens propriu de bază) și *sensurile secundare* (derivate din cel fundamental).

Ex.:

braț: 1. parte a corpului omenesc (*sens fundamental*, pentru că este cel mai vechi, constituind punctul de plecare pentru celelalte sensuri);
2. *cantitate ce se poate duce în brațe* - un braț de lemne;
3. *obiect* (parte a unui obiect) ce se aseamănă cu un braț: *brațul* balanței, *brațul* macaralei, *brațul* excavatorului *etc.*;
4. *ramificație* a cursului principal al unei ape curgătoare: *brațul* Sf. Gheorghe (unul din cele trei *brațe* ale Dunării, alături de brațul Chilia și de brațul Sulina).

Alte exemple:

- *gîtul* (omului) - sens propriu de bază;
- *gîtul* sticlei - sens propriu secundar;

- *umerii* (lui Ionel) - sens propriu de bază;
- *umerii* obrajilor - sens propriu secundar;
- "Răspîndind fiori de gheață pe ai țării *umeri* dalbi" - sens figurat.

* În general, sensurile secundare sînt mai numeroase decît cele de bază, ca și cele proprii în comparație cu cele figurate.

După cum se poate cu ușurință observa și din exemplele de mai sus, sensurile cuvintelor pot fi precizate (cele secundare și figurate

Scanned with OKEN Scanner

îndeosebi) numai în *context*, în procesul comunicării orale sau scrise (îmbinare de cuvinte, de proprozitii sau de fraze). Contextul este obligatoriu în cazul întrebuințării (utilizării, analizei) *cuvintelor polisemantice*.

F. Clasificarea cuvintelor după raportul formă-înțeles

1. Sinonimele

Sinonimele sînt cuvinte sau expresii cu formă diferită și înțeles identic sau asemănător:

zăpadă
nea
omăt

Limba recurge frecvent la sinonime, din nevoia de a nuanța și de a preciza ideea exprimată, fiind acceptată (în general) de către vorbitori suprapunerea de cuvinte pentru aceeași noțiune. Mai ales scriitorii recurg la sinonime, pentru a imprima stilului lor bogăție, varietate, pitoresc, demonstrînd astfel resursele expresivității limbii, bogăția reală a acesteia.

Cuvintele și expresiile sinonimice sînt cuprinse în dicționarele de sinonime și în dicționarele explicative ale limbii noastre.

Există așa-zisele *sinonime totale* (puține la număr) corespunzînd semantic întru totul, în toată sfera de înțelesuri:

cupru - aramă
exil - surghiun
lexic - vocabular
șal - fular
curechi - varză
ucigaș - criminal
vest - apus *etc.*

Sinonimele *parțiale* constituie o altă categorie vastă de cuvinte, unele sensuri ale acestora coincizînd cu sensurile altor cuvinte sau chiar cu termeni diferiți:

Scanned with OKEN Scanner

bun - valoros, prețios
a trimite - a expedia
priceput - destoinic, îndemînatic
tărie - fermitate, hotărîre, intransigență
teamă - frică, spaimă, groază.

Majoritatea definițiilor din dicționarele explicative se sprijină pe această foarte bogată categorie de sinonime parțiale. Ele formează ceea ce numim *serii sinonimice*.

Sinonimele *aproximative*, întîlnite mai ales în operele literare, stabilesc apropieri sau coincidențe de sens, atribuind valori semantice figurate (metaforice), prin combinații imprevizibile, expresive:

cuibar de ape = copcă, vîrtej - la M. Eminescu;
iubire = arșiță, lavă - în poezia lui Lucian Blaga etc.

Observații:

Cunoașterea temeinică a limbii, a sensurilor (înțelesurilor, semnificațiilor) ei multiple, de finețe, impune selecția atentă a sinonimelor din contextele sinonimice foarte bogate ale limbii noastre.

Asupra acestui aspect atrăgeau atenția acum un secol Titu Maiorescu, Mihai Eminescu, Ioan Slavici, B.P. Hasdeu, Al. Odobescu, cunoscători în profunzime ai tezaurului nostru lexical:

"Românul are pentru *labor* (cuvînt latinesc, s.n.) - scria *Slavici* - cuvintele *lucru, muncă, robotă, clacă; lucrul* e plăcut, *munca* - truditoare, *robota* - silită și *claca* e fără plată."

Bogdan Petriceicu Hasdeu remarca și el: "Ce limbă are norocul de a dispune de patru cuvinte pentru o însușire care trebuie să fie mîndria fiecărui popor: *voinicie, vitejie, bravură, eroism.*"

În grandiosul său *Etymologicum Magnum Romaniae*, B.P.Hasdeu indică la fiecare cuvînt toată rețeaua de sinonime posibile.
Ex.: "Sinonimii lui *bănat* sînt: *năcaz, mîhnire, nemulțumire,* mai ales *supărare* sau *supăr*".

Bogăția considerabilă a acestor serii sinonimice, a sinonimelor limbii noastre are cauze istorice și reflectă sensibilitatea reală, vie a

Scanned with OKEN Scanner

acestui popor.

Fondul principal de cuvinte (latin) românesc a asimilat continuu elemente noi, rezultate din contactele culturale, lingvistice, din legăturile sau convieţuirea cu alte neamuri. Au pătruns astfel în limbă multe cuvinte slave, greceşti, turceşti şi, în ultimele două secole, prin contactul strîns cu Apusul, un imens număr de cuvinte romanice, în special din franceză şi italiană, care au contribuit la "reromanizarea" limbii noastre, la îmbogăţirea şi modernizarea sinonimelor ei, pentru că - atunci cînd româna împrumută un cuvînt străin, ea păstrează şi cuvîntul anterior care serveşte pentru a exprima acelaşi lucru.

Ex.:

timp (de la latinescul **tempus**) şi *vreme* (slav) pentru ideea de timp;

greu (latin) şi *dificil* (francez) pentru **dificil**;

repede (lat. **rapidum**), *iute* (slav) şi *rapid* (tot latinesc, dar reluat prin filieră franceză) pentru **rapid**.

După cum se poate observa, bogata sinonimie a limbii române este (referitor la împrumuturi) de *proveniență neologică*.

Circulaţia intensă a literaturii clasicilor noştri, răspîndirea cărţilor ştiinţifice şi a traducerilor, manualele, teatrul şi presa au contribuit la continua şi rapida răspîndire a neologismelor, la creşterea, îmbogăţirea sinonimiei lexicale, pentru că, "ospitalieră", limba noastră a asimilat repede şi a menţinut constant în uz termeni echivalenţi, necesari exprimării precise, moderne, nuanţate.

Astăzi, cu deosebire datorită pătrunderii masive în limbă a fondului internaţional de neologisme (prin publicaţii, radio, televiziune, video) sinonimia lexicală a limbii române se îmbogăţeşte cu expresii şi cuvinte preluate în primul rînd din limba engleză şi din varianta ei americană:

show - pentru **spectacol**;
shop - pentru **magazin, prăvălie**;
boss - pentru **şef**;
hobby - pentru **pasiune**;
speech/spici - pentru **discurs, cuvîntare, alocuţiune**.

Scanned with OKEN Scanner

2. **Antonimele** - cuvinte (expresii) cu formă diferită și înțeles opus:

bun - rău
mare - mic
tînăr - bătrîn.

Opoziția exprimată de antonime poate fi:

- *calitativă* (ca în exemplele de mai sus);
- *cantitativă* (mult - puțin);
- *temporală* (ieri - azi; azi - mîine);
- *spațială* (aproape - departe) etc.

În mintea vorbitorilor antonimele se grupează de obicei sub formă de perechi (cîte un termen antonimic pentru fiecare din sensurile mai importante ale cuvîntului dat):

drept - nedrept
drept - stîng
drept - strîmb.

Sînt cazuri cînd antonimia se realizează cu ajutorul *perifrazei* (exprimare prin mai multe cuvinte a ceea ce în mod obișnuit se redă printr-un cuvînt):

a uita - *a-și aduce aminte*
a ascunde - *a da pe față* (locuțiuni).

De multe ori antonimia se realizează cu ajutorul *prefixelor:*

cinstit - *ne*cinstit
a împacheta - a *des*pacheta etc.

Există și *antonime parțiale.* În această categorie intră perechile corelative de felul: *bărbat - femeie, băiat - fată, cocoș - găină etc.*

Scanned with OKEN Scanner

3. **Omonimele** - cuvinte cu aceeaşi formă (identitate în planul expresiei) şi cu înţeles *total* diferit (diferenţă totală în planul semantic).

Întrucît se pronunţă la fel, omonimele mai poartă denumirea de *omofone* (*homo* = **egal, la fel** şi *phone* = **voce, sunet**).

Ex.:

bancă: - de şcoală
- din parc
- numele unei instituţii financiare;

leu: - animal carnivor
- monedă (în ţara noastră);

lac: - întindere de apă stătătoare
- preparat lichid pentru lemn, unghii etc;

liliac: - arbust cu flori frumos mirositoare
- animal mamifer insectivor;

lin: - uşor, încet
- specie de peşti;

mare: - întins (adj.)
- întindere mare de apă (Marea Neagră).

Omofone sînt şi cuvintele care se pronunţă la fel, dar se scriu diferit: *unsoare* - un soare; *ea* - ia; *l-a* şi *la*; *ne-a* şi *nea* (zăpadă) *etc.*

Cuvintele care se scriu la fel, dar se pronunţă diferit poartă numele de **omografe:**

copii - copii (Copiile după lucrarea lui au reuşit.)
acele - acele (Acele fete au adus acele de cusut.)
haină - haină (Femeia cu haină de blană e haină).

Spre deosebire de *omonime* (care au aceeaşi formă, dar înţeles *total* diferit), *cuvintele polisemantice* au două sau mai multe sensuri

Scanned with OKEN Scanner

înrudite sau cel puțin *apropiate* între ele, adică au (în ceea ce privește înțelesul) unele *elemente comune*.

Delimitarea sensurilor acestora se face numai cu ajutorul contextului și, uneori, cu ajutorul dicționarului.

Ex.:

masă are înțeles de:

- obiect de mobilier pe care se mănîncă, se scrie etc.:

Masa din cameră este nouă.

- mîncare, prînz, cină:

Mama a pregătit *masa*.

- dezbatere pe o temă dată:

Am participat la *o masă rotundă* pe teme rutiere.

- parte a zilei care precedă sau urmează după prînz:

De obicei, *înainte de masă* și *după masă* eu învăț.

Notă:

- Sesizați *elementul comun*: toate sînt legate de sensul de bază al cuvîntului *masă* (deși expresiile *înainte de masă* și *după masă* se îndepărtează din ce ce mai mult de sensul originar)!

- Cuvîntul acesta este însă *omonim* cu **masă** - cantitate mare din ceva (*masa vocabularului*); corp solid, compact, bloc; greutate (*masa atomului*) pentru că nu au nimic comun ca sens, ca înțeles.

Polisemantice sînt și cuvintele: *limbă, vatră, carte, pod, sare, crud etc.*

Omonimele propriu-zise (*totale*) au, de obicei, etimologii (origini) diferite:

ban,-i (etimologie necunoscută): a suta parte dintr-un leu;
ban, -i (din maghiarul *ban* și sîrbo-croatul *ban*):

Scanned with OKEN Scanner

- guvernator al unei regiun de graniță în Ungaria feudală;
- titlu, funcție de mare dregător în Țara Românească după secolul XV;
- (în Muntenia) cel mai mare rang boieresc; persoană care deținea acest rang.

Alte exemple:

banc, bancuri (fr. *banc*): *1.* îngrămădire de nisip, de pietriș sau de nămol formată pe fundul mărilor sau al fluviilor, care ajunge uneori pînă la suprafața apei; *2.* grup mare de scoici sau de pești;

banc, bancuri (germ. *Bank*): numele unui joc de cărți, scurtă anecdotă, povestire glumeață.

* Cuvintele acestea sînt *omonime totale*. Cuvîntul de origine franceză *banc* este și *polisemantic*, avînd înțelesurile de:

- *masă platformă* special amenajată pentru efectuarea de lucrări caracteristice unei profesiuni manuale (*banc* de tîmplărie, *banc* de ceasornicar);
- (prin extensiune) *banc* de probă: instalație pentru controlul calităților tehnice ale unor motoare;
- *banchetă* - la ambarcațiunile mici.

4. **Paronimele** - cuvintele cu formă asemănătoare și înțeles diferit.

De obicei, *ca formă* (complex sonor) ele diferă printr-un sunet, maxim prin două. Tocmai de aceea ele sînt *surse de confuzii și greșeli* de limbă (cu deosebire paronimele neologice). Cîteva dintre acestea:

adopta - adapta, complement - compliment, evolua - evalua, familial - familiar, original - originar, temporal - temporar, eminent

Scanned with OKEN Scanner

- iminent, lector - lictor, albastru - alabastru, a releva - a revela, adagiu - adagio, atlas - atlaz, flagrant - fragrant, manej - menaj, peremptoriu - promotoriu, preleva - prevala, tempestiv - intempestiv, tramă - dramă, cauză - clauză, elida - eluda, deferent - diferend, claritate - caritate, conjunctură - conjectură, enerva - inerva, cazual - cauzal, miner - minier, petrolier - petrolifer, preceptor - perceptor, numeral - numerar, stradă - estradă, orar - oral, literar - literal, colabora - corobora, imersiune - emersiune, prepoziție - propoziție, mortal - mortar, a erupe - a irupe, pronume - prenume, comunicare - comunicație, solitar - solidar, arbitral - arbitrar, ordinar - ordinal, corectare - colectare, a însera - a insera, recuza - refuza, geantă - jantă, fisiune - fuziune.

Sensurile paronimelor trebuie cunoscute cu exactitate, pentru ca ele să poată fi folosite corect atît în vorbire, cît și în scris.

Pentru acei care nu au la îndemînă **Dicționarul explicativ al limbii române** sau un dicționar de neologisme, facem cîteva precizări în legătură cu sensurile paronimelor prezentate mai sus:

a adopta = a înfia (un copil), a accepta ceva;
a adapta = a face să se potrivească, a se deprinde, a se obișnui;

complement = parte secundară de propoziție care determină un verb, adverb sau un adjectiv;
compliment = laudă, stimă, prețuire;

a evolua = a se dezvolta, a se transforma, a face progrese;
a evalua = a stabili (prețul, valoarea, cantitatea), a calcula, a socoti, a prețui;

familial = care aparține familiei, privitor la familie, destinat familiei;
familiar = obișnit, simplu, prietenos, binecunoscut;

Scanned with OKEN Scanner

original = care constituie întîiul exemplar, autentic;
originar = care este de loc din ..., de origine;

temporal = care indică timpul, referitor la timp;
temporar = de scurtă durată, vremelnic, trecător, provizoriu;

eminent = se distinge prin calități deosebite, excepțional, superior, remarcabil, excelent;
iminent = care este gata să se producă, să se întîmple și nu poate fi amînat sau evitat, inevitabil;

lector = grad universitar între conferențiar și asistent, persoană care are acest grad, membru al unui lectorat, cititor;
lictor = (în Roma antică) persoană care însoțea, în anumite ocazii, pe înalții demnitari, mergînd înaintea lor și purtînd fasciile (mănunchi de nuiele de mesteacăn, legat cu o curea, avînd la mijloc o secure);

albastru = culoare (culoarea cerului senin);
alabastru = varietate de ghips cu aspect de marmură albă străbătută de vinișoare transparente, întrebuințată la fabricarea unor obiecte ornamentale;

a releva = a pune în lumină, a evidenția, a observa, a remarca, a sublinia;
a revela = a dezvălui un adevăr ascuns, a surprinde un chip neașteptat, a depăși așteptările;

adagiu = maximă, sentință, aforism;
adagio = în tempo lent, rar - indică modul de executare a unei bucăți muzicale - parte dintr-o compoziție muzicală care se cîntă (se execută)

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

într-un tempo lent;

atlas = colecție de hărți geografice, sistematizate după anumite criterii, colecție de imagini folosită ca material documentar ilustrativ într-un anumit domeniu științific;

atlaz = țesătură pentru căptușeli și fețe de plapumă, lucioasă pe o singură față;

flagrant = care sare în ochi, izbitor, evident (*flagrant delict* - infracțiune descoperită în momentul săvîrșirii ei sau înainte ca efectele ei să se fi consumat);

fragrant = mirositor, parfumat;

manej = loc special amenajat unde se dresează sau se antrenează caii, unde se învață călăria; arenă pe care evoluează (la circ) animalele dresate;

menaj = activitateagospodinei, gospodărie, conducerea treburilor casnice;

peremptoriu = care nu poate fi tăgăduit, care nu poate fi combătut, evident, vădit;

promontoriu = fîșie de pămînt înaltă și stîncoasă care înaintează în mare;

preleva = a detașa, a extrage, a lua (cu anticipație) o parte dintr-un ansamblu;

prevala = a predomina, a avea preponderență;

tempestiv = care se întîmplă la timp potrivit, oportun, favorabil;

intempestiv = produs pe neașteptate, inoportun;

tramă = *1.* fir de mătase (obținut prin răsucirea a cel puțin două fire care nu au mai fost răsucite); *2.* subiect propriu-zis al unei opere literare

epice sau dramatice, al unui film; *3.* intrigă, uneltire, complot;

dramă = *1.* operă aparținînd genului dramatic, în care tragicul se amestecă (predominant fiind) cu comicul;
2. eveniment tragic, zguduitor, nenorocire;
3. frămîntare sufletească puternică;

a elida = a face o eliziune (a suprima vocala finală a unui cuvînt, cînd cuvîntul următor începe tot cu o vocală);

a eluda = a evita, a ocoli voit și stîngaci pe cineva, a ascunde;

deferent = plin de deferență, respectuos;

deferend = neînțlegere, dispută, dezacord, nepotrivire de păreri;

claritate = însușirea de a fi clar (limpede), puritate;

caritate = generozitate izvorîtă din milă, filantropie;

conjunctură = stare de lucruri la un moment dat, totalitatea condițiilor și împrejurărilor care influențează asupra unui fenomen sau asupra unei situații, concurs de împrejurări;

conjectură = supoziție, părere întemeiată pe presupuneri, prezumție;

a enerva = a (se) înfuria, a (se) indispune, a (se) irita;

a inerva = a forma o rețea de nervi a unui organ, a unui țesut;

cazual = care se referă la caz (categorie gramaticală);

cauzal = care se referă la cauză;

miner = lucrător în mină;

Scanned with OKEN Scanner

minier = referitor la mină (la minerit);

petrolier = referitor la petrol; navă specială, construită pentru transportul petrolului;
petrolifer = (despre terenuri, zăcăminte) care conţin, care produc petrol, bogat în petrol;

preceptor = (în trecut) educator particular al unui copil sau al unui tînăr, meditator, pedagog;
perceptor = (în trecut) funcţionar care încasa impozitele;

numeral = parte de vorbire care denumeşte numărul obiectelor, determinarea numerică sau ordinea lor prin numărare;
numerar = sumă de bani în monedă sau în hîrtie-monedă, bani gheaţă, bani lichizi;

stradă = drum (pavat) care trece printre case, prin interiorul unui oraş, al unei localităţi;
estradă = scenă, platformă (improvizată) într-o sală sau în aer liber pe care au loc reprezentaţii artistice (*concert de estradă* - spectacol variat, distractiv);

orar = care indică orele, referitor la ore; program de lucru; tabel de desfăşurare pe ore a unei activităţi;
oral = transmis prin viu grai, din gură în gură; care se face verbal, vorbit, care nu este scris;

literar = care se referă la literatură;
literal = literă cu literă, cuvînt cu cuvînt, aşa cum este în text, textual;

a colabora = a participa la înfăptuirea unei acţiuni, a unei opere comune, a publica o lucrare într-o culegere, într-o revistă;

Scanned with OKEN Scanner

a corobora = a întări, a sprijini, a consolida;

imersiune = scufundare (afundare) a unui corp într-un lichid, submersiune;
emersiune = stare a unui corp ieşit dintr- un lichid, procesul ieşirii dintr-un lichid;

prepoziţie = parte de vorbire neflexibilă (instrument gramatical) prin care se realizează subordonarea în propoziţie (leagă *atributul* de substantiv şi *complementul* de verb, adjectiv sau adverb);
propoziţie = unitate sintactică de bază, comunicare cu un singur predicat;

mortal = care provoacă moartea;
mortar = amestec de var, de ciment, de nisip şi de apă, folosit ca material de legătură (umplutură, acoperire) în zidărie;

a erupe = a ţîşni, a izbucni (din vulcani, din sonde);
a irupe = a năvăli, a intra cu violenţă;

pronume = parte de vorbire flexibilă care ţine locul unui nume;
prenume = nume (particular) dat cuiva la naştere, deosebit de cel de familie, nume unic;

comunicare = acţiunea de a comunica şi rezultatul ei, înştiinţare, informaţie, ştire, raport;
comunicaţie = mijloc de legătură între două puncte, contact;

solitar = singur, izolat, pustiu, neumblat;
solidar = care leagă mai multe persoane, strîns unit;

arbitral = hotărît de arbitru, format din arbitri;

Scanned with OKEN Scanner

arbitrar = (făcut) la întîmplare, după bunul plac, samavolnic;

ordinar = obișnuit, normal, comun;
ordinal = care indică ordinea numerică sau locul;

corectare = acțiunea de a corecta, îndreptare, corecție;
colectare = acțiunea de a colecta, de a aduna, de a strînge;

a însera = a se face seară;
a insera = a introduce, a adăuga;

geantă = obiect din piele (din pînză, din material plastic), cu despărțituri în interior, folosit pentru a transporta acte, cărți etc.;
jantă = parte superioară a unei roți pe care se fixează pneul;

a recuza = a respinge pe cineva (un judecător, un martor etc.), nerecunoscîndu-i autoritatea, a nu recunoaște ceva (termen juridic);
a refuza = a nu primi, a nu accepta, a renunța la ceva;

fisiune (fisionare) = reacție nucleară în care are loc ruperea unui nucleu atomic greu în fragmente de masă egale (cu degajarea unei mari cantități de energie);
fuziune = contopire a două nuclee ușoare într-unul greu, printr-o reacție nucleară.

Observație:

Se poate ușor observa că paronimele (folosirea lor), prin insuficienta asimilare a sensurilor și formei, *pot genera* cu ușurință *grave greșeli de limbă, de comunicare.* Aceasta, deoarece vorbitorul (cu deosebire cel mai puțin instruit) este tentat să înlocuiască în

Scanned with OKEN Scanner

procesul comunicării cuvîntul insuficient asimilat cu cel care îi este lui mai bine cunoscut.

Numai așa se poate explica de ce unii vorbitori spun *concert de stradă*, în loc de *concert de estradă*, *a face furouri*, în loc de *a face furori* (a provoca admirație) sau înlocuiesc printr-o falsă analogie pe *adagiu* cu *adaos*, pe *forțat* cu *fortuit*, pe *reporta* cu *repurta* etc.

Structura complexă paronimică a unei limbi e semn de bogăție și varietate. Paronimia joacă un rol esențial și în învățarea limbilor străine.

G. Povestea vorbelor (Etimoane, semnificații inițiale, dispariții de cuvinte, schimbări de sens, explicații pentru nume comune și proprii)

1. Cum se "inventează" un cuvînt

Iată cîteva exemple:

La un congres internațional care a avut loc în 1881, o serie de unități de măsură din fizică au fost "botezate" după numele unor savanți celebri. Termenii tehnici *amper, coulomb, farad, joule, ohm, volt* își au originea în numele Ampere, Coulomb, Faraday, Joule, Ohm, Volta.

Daltonismul este denumirea unei afecțiuni a ochilor studiată de Dalton (secolul al XIX-lea); cei care nu pot deosebi culoarea roșie de cea verde se numesc *daltoniști*.

În cinstea botanistului francez Pièrre Magnol (1638 - 1715), oamenii de știință au dat numele de *magnolii* unei specii de arbuști cu flori mari, frumoase și plăcut mirositoare.

Inventatorul unui instrument muzical foarte bine cunoscut - *acordeonul* - a născocit în 1829 acest cuvînt pornind de la noțiunea muzicală de *acord*.

Filozoful francez Auguste Comte a creat în 1830 cuvîntul *altruism* (opus lui *egoism*), folosind ca punct de sprijin latinescul *alter* ("altul") și terminația *-ism*; cine iubește pe altul mai mult decît pe sine e un *altruist*.

Olandezul Van Helmont (1577 - 1644) e creatorul cuvîntului internațional *gaz*, pe care l-a obținut deformînd un vechi cuvînt

Scanned with OKEN Scanner

grecesc: *khaos*.

Tot așa a fost inventat cuvîntul *ciclon*, prin transformarea grecescului *kyklos*.

Robot a fost format de la cuvîntul ceh *robota* (muncă). Părintele acestui cuvînt este scriitorul clasic ceh Karel Čapek (1890 - 1938), care l-a pus în circulație prin piesa sa de teatru **R.U.R.** (inițialele numelui întreprinderii imaginare *Rational- Universal-Robot*).

Iată povestea acestui cuvînt: .

Izolîndu-se de lume, un mare savant se retrage pe o insulă pustie ca să studieze fauna mării, dar întîmplător descoperă un procedeu de preparare a materiei vii. Printre altele, savantul creează în laboratorul său o ființă perfect asemănătoare omului, mai puțin capacitatea de emoționare, posibilitatea de a avea sentimente.

Nepotul savantului industrializează descoperirea unchiului său și pe insulă se clădește o uzină unde oamenii artificiali se montează pe bandă rulantă ca automobilele, pentru ca apoi să fie folosiți la diverse activități, muncind în locul oamenilor adevărați (*destinație ce justifică perfect denumirea de* **robot**). La prețul de 150 de dolari bucata, întreprinderea **R.U.R.**, imaginată de scriitorul ceh, furnizează oricui roboți, mașini care îi scutesc pe oameni de orice griji.

Inventarea cuvintelor noi îmbracă uneori forme cu totul neobișnuite: cînd fabricanții primelor țesături din fibre sintetice au avut nevoie de un nume sub care să-și lanseze produsele pe piață, au anunțat un concurs. Din cele 350 de cuvinte propuse a cîștigat *nylon* (citit: *nailon*).

Cele mai multe cuvinte inventate există în vocabularul științelor și în cel al tehnicii. Majoritatea își au originea în cuvinte grecești și latinești, adaptate la pronunția limbilor moderne.

Într-o comunicare ținută în 1878 la Academia de Științe din Paris, medicul francez Sedillot a propus termenul *microb*.

Microbul este o viețuitoare foarte mică; exact acest sens îl exprimă cele două cuvinte grecești din care s-a format: *mikros* (mic) și *bios* (viață).

Un succes asemănător l-a avut și inventarea cuvîntului *utopie*. El este format din două elemente grecești: **u** (nu) și **topos** (loc) - sugerînd înțelesul de *ceea ce nu se găsește nicăieri*.

Cuvîntul a fost creat de filozoful englez Thomas More în romanul

Scanned with OKEN Scanner

său politico-filozofic "Despre cea mai bună orînduire a statului și despre insula Utopia".

Povestea majorității cuvintelor este însă mai veche. Reactualizăm, spre exemplificare, povestea cuvîntului *tabac*:

Un grup de spanioli trimiși de Cristofor Columb să cerceteze insula Cuahani (numită de el *San Salvador*) a relatat la întoarcere că au întîlnit adesea băștinași ținînd în mînă tăciuni pe jumătate stinși al căror fum îl inspirau. Tăciunii aceștia (mănunchi de frunze uscate) erau numiți de localnici *tabaco*.

În anul 1558 primele frunze de *tabaco* au fost aduse în Spania, la curtea regelui Filip al II-lea. Trei ani mai tîrziu, Jean Nicot, ambasadorul Franței în Portugalia, procură semințele noii plante și le trimite la Paris (Apreciind contribuția lui Nicot la răspîndirea tutunului, oamenii de știință au numit *nicotină* una din substanțele ce se găsesc din belșug în frunzele de tabac.).

După cum se știe, europenii au folosit la început tutunul neaprins, în formă de firișoare subțiri, pe care le mestecau sau le "prizau", adică le inspirau pe nas. Se pare că fumatul propriu-zis a început să se răspîndească din Anglia, citîndu-se un anume Lane (citiți *Lein*) ca fiind primul fumător european.

O istorie întortocheată, ale cărei etape sînt presărate prin diferite țări din Asia și Europa, are și cuvîntul *zahăr*.

Călătoria cuvîntului începe în India antică. În vechea limbă literară indiană (sanscrita) exista cuvîntul *cearkara*, cu sensul de "pietricică", "boabă". În limba indiană medie acest cuvînt va fi rostit *sakkara* sau *sakkhara*, fiind folosit pentru a denumi zahărul obținut din trestie (Așadar, zahărul se comercializa atunci doar sub formă de boabe).

Prin Persia și Mesopotamia caravanele duc acest important produs pînă în Grecia; o dată cu marfa călătorește și numele ei. Grecii îi spun *sakkharon*, iar romanii *saccharum* (În acea vreme zahărul era folosit exclusiv ca medicament).

În neo-greacă vechiul *sakkharon* a ajuns să fie pronunțat *zahari*. În această formă îl vor împrumuta bulgarii, pentru ca în nordul Dunării *zahari* să devină *zahăr*.

Cînd ajunge zahărul *aliment?* În această privință meritul aparține arabilor care, în Evul Mediu, fac plantații foarte întinse de

Scanned with OKEN Scanner

trestie de zahăr în Sicilia și Andaluzia. Învățînd de la perși și indieni tehnica extragerii zahărului, arabii i-au învățat și numele, rostindu-l însă *sukkar*. De aceea în apusul Europei numele noului aliment reflectă forma sa din arabă: în germană *Zucker*, în franceză *sucre*, în engleză *sugar*, în italiană *zucchero* etc.

Numele *zahărului* în limbile vorbite în Europa ne arată cum a călătorit cuvîntul acesta din antichitate pînă în epoca modernă și care au fost cele două drumuri mai importante ale călătoriei sale:

India - Persia - Mesopotamia - Grecia - Bulgaria - *România*;
India - Persia - Arabia - Spania - Italia - Franța - Germania - Anglia și celelalte țări din Apus.

Antichitatea și Evul Mediu au adus în Europa zahărul obținut din trestie. Abia în vremea lui Napoleon se trece la fabricarea zahărului extras din sfeclă, asemănarea dintre noul produs alimentar și cel vechi (în principal, produs farmaceutic) făcînd inutilă crearea unui nou termen, a unui nou cuvînt.

Cuvintele de origine arabă au jucat un rol important, cu deosebire în domeniul matematicii, denumind noțiuni de bază. Ne vom referi de aceea la povestea cuvintelor *cifră* și *zero*.

Cuvîntul arab *sifr* era un adjectiv traductibil cu "gol", de aici primind și înțelesul de "zero". Pentru acest adaos de sens a servit ca model limbajul matematicienilor indieni care foloseau pentru "zero" și "gol" aceeași denumire.

Cu sensul de "zero", termenul arab pătrunde și în lucrările matematicienilor europeni. Astfel, la începutul secolului al XIII-lea, îl întîlnim la italianul Leonardo Fibonacci care-l "latinizează", denumindu-l *zephirum*. Cuvîntul s-a transformat cu rapiditate în *zefro* și apoi în *zero*.

Această ultimă denumire se extinde și peste hotarele Italiei, devenind termen internațional.

Matematicienii spanioli au adoptat și ei cuvîntul arab *sifr*, dar s-au menținut mai aproape de original, scriind *cifra*. Ei au folosit acest cuvînt și cu un înțeles nou, acela de "semn numeric în general", extinzîndu-l și la celelalte nouă numere. De aceea, o vreme *cifră* s-a folosit cu ambele înțelesuri (zero și semn numeric).

Scanned with OKEN Scanner

Cuvîntul englezesc *cypher* păstrează ambele înțelesuri pînă astăzi.

O poveste interesantă a cunoscut și cuvîntul *magazin*, denumind astăzi o unitate comercială, dar și revistă cu materiale și cu informații din domenii foarte variate. Iat-o:

Depozitele de mărfuri din centrele comerciale ale Africii de nord purtau în secolul al XV-lea numele arab *mahazin*. Acolo l-au auzit și l-au învățat colonizatorii europeni, aplicîndu-l apoi oricărui depozit de mărfuri, indiferent de țara în care s-ar fi aflat.

Francezii și-au însușit acest cuvînt sub forma *magasin*, iar de la ei îl împrumută englezii, care îi dau o întrebuințare nouă: printr-o comparație, cuvîntul denumind la ei *revistele cu conținut foarte variat, cu articole de tot felul*. Astfel de reviste erau ca un fel de magazine universale, unde puteai găsi (ca informație) tot ce doreai.

Denumirea nouă străbate înapoi Canalul Mînecii, astfel că *magazin* va primi și în franțuzește noul sens de "revistă".

Călătoria cuvîntului *magazin* nu se limitează însă numai la Europa. El trece o dată cu revistele franțuzești numite "magazine" și în coloniile din Africa. Ajunge astfel din nou în nordul Africii și în limba arabă, acolo de unde și-a început călătoria în urmă cu mai bine de cinci sute de ani.

În călătoriile lor, cuvintele nu numai că se schimbă, că își îmbogățesc conținutul, dar și renasc miraculos din propria cenușă. Este cazul cuvintelor *a deștinge, a se învești* și *arenă*.

Textele secolului al XVI-lea ne-au păstrat două cuvinte latine, astăzi uitate: *a se învești* (a se îmbrăca; în cuvîntul acesta recunoaștem *veșmînt*, scris și *veștmînt*) și *a deștinge*, folosit ca sinonim al lui *a coborî*. La originea acestor cuvinte se află termenii latinești *investire* și *descendere* care au prins din nou viață în epoca modernă în cuvintele *a investi* și *a descinde*.

Numele nisipului e de origine slavă; *nisip* a luat locul lui *arină*, care provine din latinescul *arena*.

La început *arena* însemna numai "nisip", apoi "loc acoperit cu nisip", cum era terenul pe care se desfășurau întrecerile sportive.

Majoritatea vorbitorilor români nu mai știu astăzi ce însemna *arină*, dar îl cunosc pe *arenă*, luat din franceză (unde a fost împrumutat tot din latină, dar numai cu sensul al doilea).

Scanned with OKEN Scanner

2. Numele lunilor și ale zilelor. Calendarul

La origine, **calendarul** era un fel de registru în care cămătarii Romei antice își însemnau numele datornicilor și dobînzile pe care aceștia trebuiau să le achite la fiecare început de lună.

Cuvîntul *calendar* e legat de *Kalendae*, care însemna "prima zi a lunii" (Romanii ziceau în glumă, în loc de "niciodată", *ad kalendas Graecas*, grecii neavînd cuvîntul *kalendae*. La noi expresia s-a tradus prin "la paștele cailor", însemnînd *niciodată*, pentru că nu există această sărbătoare pentru cai.).

Numele ultimelor luni ale anului sînt formate de la numeralele șapte (*septem*), opt (*octo*), nouă (*novem*) și zece (*decem*), ceea ce pare destul de curios astăzi pentru noi cei care socotim decembrie, spre exemplu, luna a douăsprezecea și nu a zecea. Numai că, la Roma, numărătoarea lunilor s-a făcut altfel decît în epoca modernă.

Scriitorii latini ne povestesc că din inițiativa lui Romulus, întemeietorul legendar al Romei, romanii și-au rînduit anul împărțindu-l în zece luni. Pe atunci anul începea cu luna *martie* și avea 304 zile; în felul acesta *septembrie* era luna a șaptea, *octombrie* a opta, *noiembrie* a noua și *decembrie* a zecea.

Șase luni: aprilie, iunie, sextilis (mai tîrziu - august), septembrie, noiembrie și decembrie erau de cîte 30 de zile, iar celelalte patru: martie, mai, quintilis (mai tîrziu *iulie*) și octombrie aveau 31 de zile.

* Denumirile de *quintilis* și *sextilis* sînt direct legate de *quintus* (al cincilea) și *sextus* (al șaselea), ceea ce se explică prin locul pe care îl ocupau în șirul lunilor anului.

Calendele lui martie, adică prima zi a acestei luni, era zi de sărbătoare, sărbătoarea începutului de an; se aprindea un foc nou pe altarele zeiței Vesta, se aduceau jertfe zeilor, sclavii beneficiau de pîine și circ etc.

Succesorului lui Romulus, regelui Numa (*Numa Pompilius*, de origine sabină, 715 -673 î.e.n.) i se atribuie organizarea religioasă a Romei și instituirea calendarului sacru. El reformează calendarul după modelul grecilor, mai instruiți în astronomie, adăugînd anului încă 50 de zile și scurtînd cu o zi lunile de 31 de zile. Totalul de 56 de zile obținut astfel a fost împărțit pe din două, apărînd două luni a cîte 28 de zile fiecare: *ianuarie* și *februarie*. Restul lunilor aveau acum cîte 30 de zile.

Scanned with OKEN Scanner

Luna *ianuarie* era închinată lui *Ianus*, unul dintre cei mai vechi zei ai romanilor. El era zeul porților și era închipuit ca un bărbat în puterea vîrstei, avînd două fețe: cu una privea înăuntrul casei, cu cealaltă privea afară.

Fiind consacrată acestui zeu, Numa a socotit de cuviință să facă din ea prima lună a anului (ca și Ianus, luna *ianuarie* privește înapoi -spre anul tocmai încheiat- și înainte, spre anul ce abia începe). Prima zi a lui ianuarie devine astfel una dintre cele mai populare sărbători. Romanii își trimiteau felicitări și cadouri, întocmai cum facem și noi astăzi.

A doua lună introdusă prin reforma lui Numa a primit numele de *februarius*, fiind închinată lui *Februus*, zeul purificator. Regele Numa hotărăște ca în această perioadă a anului cetățenii să aducă jertfe de "purificare", de ispășire.

* Numele acestei luni a pătruns în românește pe două căi: a fost împrumutat în forma *februarie,* dar figurează și printre cuvintele moștenite, modificîndu-și pronunțarea pînă va ajunge la forma *făurar*.

Nici această reformă a calendarului n-a dat rezultatele așteptate, fiind în contradicție cu astronomia. De aceea au urmat fel de fel de încercări de îmbunătățire, preoții adăugînd sau scurtînd un anumit număr de zile, ceea ce a creat mari confuzii.

Pentru a pune rînduială, C. Iulius Caesar a hotărît să împartă anul după exemplul egiptenilor. Aceștia reușiseră să pună de acord anul cu "mișcarea" Soarelui care-și străbate drumul în 365 de zile și un sfert.

Acum anul roman avea 365 de zile și, ca să nu rămînă pe dinafară sfertul de zi, se mai adăuga lui februarie o zi din patru în patru ani (ziua a șasea - *sextus* - fiind numărată de două ori - *bissextus;* în latină *bis* = de două ori).

De aici încolo anul în care februarie avea o zi în plus va fi numit an *bisect*.

După moartea lui C. Iulius Caesar, consulul Marcus Antonius a propus senatului roman o lege prin care, spre a se cinsti memoria împăratului, numele lunii *quintilis* să fie înlocuit cu *iulius* (iulie).

În privința înlocuirii lui *sextilis* cu *augustus* citățm textul decretului emis de senatul roman:

Scanned with OKEN Scanner

"Deoarece în luna sextilis împăratul Augustus a devenit pentru prima oară consul, și-a sărbătorit de trei ori triumful în Roma, a condus de trei ori - plecînd de la Ianiculum - legiunile care i-au urmat cu credință auspiciile;

deoarece în această lună Egiptul a devenit provincie romană și s-a pus capăt războaielor civile;

deoarece - din aceste motive - luna sextilis s-a dovedit și se dovedește foarte favorabilă imperiului nostru;

senatul hotărăște ca pe viitor această lună să poarte numele de **august.***"*

Tot în strînsă legătură cu antichitatea romană este și originea cuvintelor ce denumesc primele cinci zile ale săptămînii:

luni - ziua închinată Lunii (astrul nopţilor): *Lunae dies*;
marţi - ziua consacrată lui Marte, zeul războiului: *Martis dies*;
miercuri - ziua lui Mercurius, zeul călătorilor, al comerţului și protectorul... hoţilor: *Mercurii dies*;
joi - ziua lui Joe (Jupiter), părintele zeilor: *Iovis (Jupiter) dies*;
vineri - ziua Venerei, zeiţa frumuseţii, mama lui Cupidon: *Veneris dies*.

3. Din istoria scrisului și a tiparului

Verbul *a scrie* e un cuvînt milenar - romanii spuneau *scribere* (scriere) și *scriptus* (scris).

Acest cuvînt a însemnat la început *a zgîria, a scrijeli*, pentru că romanii "scriau" în piatră, zgîriind-o, sau pe tăbliţe acoperite cu ceară în care literele erau săpate cu un beţișor ascuţit la vîrf numit *stilus*.

Grecii și romanii scriau și pe foi de papirus, a căror utilizare s-a prelungit în apusul Europei pînă în secolul al VII-lea e.n. După cucerirea arabă, legătura cu Egiptul de unde se aducea acest material se întrerupe, așa că în continuare s-a folosit numai *pergamentul* (făcut din piele de oaie). Cel mai bun pergament era acela fabricat în Asia Mică, la *Pergam* (de aici denumirea de *pergament*), de unde îl importau și romanii.

O operă scrisă pe pergament se prezenta sub forma unor suluri

Scanned with OKEN Scanner

numite *volumina* (*volumen* însemnînd "obiect înfăşurat"; de aici şi cuvîntul *volum* din limba română). Fiind foarte costisitor, pergamentul era utilizat numai pentru ediţii de lux. Pe papirus si pergamente se scria cu pană de gîscă. Condei continuă în acest sens cuvîntul grecesc *kondili*, care însemna *pană*.

Călimară vine tot din greceşte, denumind "vasul în care se punea un *kalami*" (condei confecţionat din trestie).

De obicei, cînd terminăm ceva de scris ne iscălim. Cuvîntul provine din slavonă unde însemna "a fi de acord, a consimţi". În vechile noastre documente scrise în slavonă apare adesea *iskalu* ("consimt") şi apoi se semnează. Cu timpul *a iscăli* a devenit sinonim cu *a semna*.

Cîte ceva din istoria presei:

La mijlocul secolului al XVI-lea apare primul ziar la Veneţia. Preţul unui exemplar era *o gazeta*, numele unei monezi mici veneţiene. Apoi publicaţia ce costa o *gazeta* a fost numită ea însăşi *gazeta*, de unde *gazette* în franceză şi *gazetă* în română.

În Franţa, primele cotidiene au fost numite *papier journal*, ceea ce - tradus cuvînt cu cuvînt - înseamnă "hîrtie zilnică". Cu timpul s-a păstrat numai *jurnal*.

La noi s-a încetăţenit cuvîntul *ziar*, derivat şi el de la cuvîntul *zi*.

4. Învăţămînt

Academie este un cuvînt foarte vechi, datînd dintr-o epocă în care nu exista nicăieri în lume o academie.

În limba greacă veche *akademia* însemna "grădina lui Akademos", în această grădină din Atena fiind instalată şcoala condusă de filozoful Platon. Împrumutînd numele sediului ei. scoala filozofică platoniciană s-a numit şi ea *akademia*.

Lykeion, nume propriu, era la început numele şcolii de la Atena unde preda Aristotel, cel mai renumit discipol al lui Platon.

Originea cuvîntului *şcoală* se află tot în greaca veche, dar cu un sens care contrastează uimitor cu accepţia actuală a acestui cuvînt.

Skhole însemna "ocupaţie în timpul liber". Împrumutat de romani, acest cuvînt este folosit cu înţelesul de "discuţii filozofice" sau "loc de întîlnire unde se purtau discuţii de acest gen".

Scanned with OKEN Scanner

"Discuţiile" aveau loc în...sălile de aşteptare ale băilor publice, băi numite *terme* (cuvînt scris în latină *thermae*).

5. Nume de persoane

Trebuie precizat dintru început că cele mai multe dintre numele de persoane au la origine *un sens concret*, deşi formarea şi alegerea lor se leagă de o mentalitate de mult depăşită sau de sensuri pe care azi nu le mai înţelegem.

În ciuda aparenţelor, aceste nume nu sînt împerecheri întîmplătoare de sunete, transmise din generaţie în generaţie sau de la un popor la altul. Majoritatea numelor de persoane sînt foarte vechi, datînd încă din antichitate sau din Evul Mediu. Prin urmare, e firesc că ele să reflecte gîndirea oamenilor de atunci, desigur, *o gîndire încărcată de superstiţii*.

Una din aceste superstiţii era că numele are puteri magice, putînd influenţa destinul copilului. Părinţii alegeau în aceste condiţii ca nume pentru copii acele cuvinte care se refereau la calităţile fizice şi morale pe care doreau să le aibă urmaşii lor.

De exemplu:

Constantin însemna "statornic, constant";
Marcel - "războinic, iscusit în războaie";
Valeriu - "sănătos";
Augustus - "puternic, bine crescut".

Toate aceste nume proprii sînt de origine **latină**.

Numeroase alte nume proprii s-au format în **greceşte**:

Nicolae însemna "cel biruitor";
Andrei - "cel viteaz";
Grigore - "cel mereu treaz, neadormit, vioi";
Alexandru - "apărătorul, ocrotitorul oamenilor";
Atanase - "cel nemuritor".

Vrînd să-i asigure unui fiu o carieră strălucită, părinţii îi spuneau *basileus*, adică "rege". De aici numele de *Vasile*.

Ştefan înseamnă, prin etimologia lui, "coroană", deci "cel

Scanned with OKEN Scanner

încoronat".

Anghel (cu femininele *Anghelina* şi *Angela*) provine de la grecescul *anghelos* - înger. Copiii cu acest nume ar fi trebuit să aibă în viaţă puritatea îngerilor.

Vechii **slavi**, considerînd şi ei că numele influenţează destinul şi caracterul copilului, au folosit nume ca:

Radu - "cel vesel, cel bucuros";
Dobre - "cel bun";
Vladislav - "cel slăvit ca stăpînitor".

Iată şi cîteva nume de origine **germanică**:

Albert - "cel nobil, cel celebru";
Genoveva - "femeie de neam nobil";
Ernest - "serios";
Konrad - "cel care dă sfaturi îndrăzneţe";
Ludovic - "glorios în lupte";
Richard - "stăpîn puternic";
Robert - "glorios, ilustru";
Siegfried - "cel care obţine o pace glorioasă".

Altă serie de nume germanice sînt la origine nume de animale. Ele s-au format în vremea cînd omul admira viclenia sau forţa unor vieţuitoare şi dorea ca urmaşii lui să aibă aceste calităţi:

Bernard - "cel tare ca ursul";
Bruno - "cel de culoare cafenie";
Adolf - "lup nobil".

Pentru a asigura fericirea urmaşilor, părinţii alegeau adesea nume prin care invocau protecţia sau ajutorul divinităţii:

Teodor - "cel dăruit de zei" (grecesc);
Bogdan - idem (slav);
Dumitru - "cel ce slujeşte lui Demeter" (zeiţa agriculturii la greci);

Scanned with OKEN Scanner

Diogene - "din neamul lui Zeus" (grecesc);
Gabriel - "puterea lui Dumnezeu" (ebraic);
Mihail - "care este ca Dumnezeu" (ebraic);
Emanuel - "Dumnezeu este cu noi" (ebraic).

Superstiţiile care stau la baza tuturor acestor nume de persoane au fost uitate, dar numele au rămas.

Cercetarea etimologică dovedeşte şi în acest sens cît de strîns e legată limba de istoria societăţii şi de evoluţia gîndirii omeneşti.

6. Dispariţii de cuvinte. Schimbări de sens

Pe parcursul evoluţiei societăţii româneşti şi a limbii române unele cuvinte (expresii) au dispărut, dispărînd obiectele, funcţiile, instituţiile sau îndeletnicirile denumite de ele. În această situaţie se găsesc, în primul rînd, *arhaismele*.

Înţelegem prin *arhaisme* cuvintele, expresiile, formele fonetice şi gramaticale - construcţiile sintactice - care au dispărut ori au încetat să mai fie folosite.

Ex.:

caimacam - locţiitor al vizirului;
capuchehaie - reprezentant al domnitorilor români la Poarta Otomană;
cneaz - conducător al unui *cnezat* - formă de organizare politică de tip statal la români şi la slavi, în evul mediu timpuriu;
işlic - căciulă de blană scumpă sau de postav, purtată de domni, de boieri şi, uneori, de soţiile lor;
vornic - demnitar la curtea domnească;
polcovnic - colonel;
vistavoi - ordonanţă;
cinovnic - funcţionar;
plasă - unitate administrativă în ţara noastră, în trecut;
pretor - şeful administrativ şi al poliţiei unei plase;
pretură- reşedinţă a pretorului;

Scanned with OKEN Scanner

tăbliță - placă de ardezie pe care școlarii scriau folosind un condei de piatră.

Sensurile (înțelesurile) multor arhaisme (mult mai numeroase decît ne-am putea închipui) s-au schimbat, *au evoluat semantic*.

Astfel, cuvîntul *săruta* însemna în româna veche *a saluta* (asemenea latinescului **saluto,-are**, din care provine). În **Umbra lui Mircea. La Cozia** Gr. Alexandrescu folosește substantivul provenit de la acest înțeles primar (dispărut din limba actuală) al acestui verb:

"*Sărutare*, umbră veche! priimește-nchinăciune
De la fiii României care tu o ai cinstit."

A tăbărî a însemnat, la început, *a-și instala tabăra*. Astăzi el are sensul de *a da năvală asupra cuiva, a se năpusti*.

Mîndru a însemnat *înțelept*, apoi *fudul, trufaș, falnic, frumos, îngîmfat*.

Mișel însemna *sărman, sărac, nenorocit*, astăzi - *om de nimic, ticălos, nemernic*.

Vornic, denumind un mare demnitar la curtea domnească, însărcinat cu conducerea treburilor interne ale țării, a ajuns (în Moldova) să însemne în secolul trecut *primarul satului*, apoi micul *funcţionar comunal* cu atribuţii neînsemnate (distribuirea corespondenţei, aducerea la cunoştinţa cetăţenilor a ştirilor oficiale etc.) fiind, în continuare, sinonim cu *crainic* sau *pristav* (flăcăul care la nunţile ţărăneşti invita şi cinstea oaspeţii):

"Iată vine nunta-ntreagă - *vornicel* e-un greierel..."
(Mihai Eminescu).

O interesantă evoluţie cunoaşte şi sensul cuvîntului *rost*: iniţial, *rost* însemna *gură*. Sensul lui primordial, etimologic - de la lat. **rostum** = *cioc, gură* - se mai păstrează şi astăzi în derivatul *a rosti* şi în expresiile *a spune pe de rost, a şti pe de rost, a învăţa pe de rost*.

Însuşi substantivul *cuvînt* a avut în limba veche, printre alte

Scanned with OKEN Scanner

sensuri, şi pe acela de *motiv*, cu care apare - spre exemplu - şi în nuvela lui C. Negruzzi - **Alexandru Lăpuşneanul**:

"Boierii însă tremurau. Ei aveau două mari *cuvinte* a fi îngrijiţi (îngrijoraţi, n.n.); ştiau că norodul îi urăşte şi pre domn că nu-i iubeşte."

O atestare a acestui sens al substantivului *cuvînt* ("motiv") este făcută şi de către Mihai Eminescu:

"Dacă tu ştiai problema astei vieţi cu care lupt,
Aj vedea că am *cuvinte* pana chiar să o fi rupt."

Nu mai puţin interesantă este şi "degradarea" semantică a cuvîntului *mitocan*, folosit astăzi cu sens profund peiorativ: *om cu comportări grosolane, vulgare; bădăran*.

* **peiorativ** - despre cuvinte, expresii, afirmaţii - *care au un sens defavorabil, depreciativ; dispreţuitor*.

La început *mitocan* (format cu sufixul *-an*) a însemnat exclusiv "locuitor al unui *mitoc*". *Mitoc* reprezenta o variantă a cuvîntului *metoc* - "mănăstire mică, subordonată administrativ unei mănăstiri mai mari" şi "clădire care aparţine unei mănăstiri şi care serveşte ca locuinţă pentru călugări".

Cu timpul, *mitocan* şi-a lărgit sensul, ajungînd să însemne nu numai "locuitor al unui *mitoc*", ci şi "locuitor de pe lîngă un oraş sau de la periferia unui oraş", adică *mahalagiu*. De aici şi pînă la actualul sens trecerea s-a făcut uşor.

Însemnînd azi *golan, bădăran, mîrlan, ţopîrlan etc.*, cuvîntul *mitocan* şi-a schimbat total sensul iniţial.

Semnificative din punctul de vedere al istoriei limbii, aceste transformări probează varietatea şi complexitatea evoluţiei semantice a limbii, legătura intimă dintre aceasta şi viaţa socială, dintre limbă şi realitatea cultural-lingvistică.

Scanned with OKEN Scanner

H. Exerciţii de muncă independentă[3]

1. Subliniaţi sufixele cuvintelor următoare:

băieţandru, petrecanie, cuţitaş, sprîncenat, tinerel, românesc, bărbăteşte, tinichigiu, voinţă, codiţă.

2. Grupaţi cuvintele formate cu sufixe de acelaşi fel (pe coloane):

acritură, mahalagism, mărime, adeverinţă, cerinţă, paşoptism, cotitură, lungime, umilinţă, ardelenism, dărîmătură, grăsime, limpezime, obişnuinţă, zgîrietură.

3. Alcătuiţi cuvinte derivate cu sufixele date, folosind următoarele cuvinte-temă:

Sufixe	**Cuvinte-temă**
-ar (-er)	fier, oi, cojoc, consiliu, strung
-aş (-eş)	căruţă, cimpoi, industrie, puşcă, luntre, meserie
-giu (-agiu)	cusur, pastramă, scandal, camion
-ist (-istă)	rapid, liberal, ecologie, ţăran
-tor (-toare)	bobină, a munci, a gîndi, a fuma, a lega, a dormi, a taxa

---

[3] O utilă culegere de exerciţii pentru îmbogăţirea vocabularului a realizat profesoara Ruxandra Lascu din Cluj (lucrare pentru obţinerea gradului didactic I, conducător ştiinţific: conf. dr. G. Gruiţă). Cîteva din acestea au fost selectate şi în acest subcapitol. Notele, observaţiile şi sublinierile ne aparţin.

Scanned with OKEN Scanner

-al	vamă, săptămînă, specie, origine
-at (-ată)	gușă, inel, moț, pistrui, pluș, crenel
-bil (-bilă)	a ataca, a auzi, a locui, a mînca
-esc (-ească)	rege, ofițer, femeie, drac, boier
-iu (-ie)	alun, aur, portocală, rubin, măslin, tuci
-os	argint, băț, colț, haz, lemn, creangă, lumină, sirop.

4. Grupați pe o coloană cuvintele formate cu sufixe diminutivale și pe altă coloană cuvintele formate cu sufixe augmentative. Subliniați aceste sufixe:

băiețan, copilandru, cuțitaș, băboi, tinerel, burduhănos, codiță, băiețel, căsoi, pietroi, gărduleț, cioroi, buboi, opincuță, steluță, măturoi, mînecuță, pietricea, fetiță.

5. Folosiți sufixele date pentru a forma cuvinte derivate de la următoarele cuvinte-temă:

Sufixe	**Cuvinte-temă**
-oi (-oaie)	ceapă, iepure, palmă, cuțit, măturâ, pădure, crîng, vierme
-oi (-oaică)	babă, furcă, ladă, talpă, lup
-aș	articol, cioban, copil, pîrîu, unchi, ardei

Scanned with OKEN Scanner

-el (-icel, -icea, -ică)	berbec, ghiozdan, puțin, tare, ușor, pătrat, tînăr
-ică	băutură, fîntînă, burtă, mătură, scînteie
-ior (-cior, -șor)	crai, dulap. obraz, pantof, glas, os
-ioară (-șoară)	aripă, inimă, iapă, țară, treabă
-iță	căciulă, ușă, copil, gură, pădure
-uș (-ușă)	măgar, piaptăn, picior, purcel, inel
-uț (-uță)	ban, cal, pui, slab, lat, neică
-uleț	cerc, cuc, glob, sac, vînt, om, frig, brad

6. Există nume proprii formate prin derivare cu sufixe augmentative. Din exemplele de mai jos separați numele-temă:

Dobroiu, Rădoiu, Vrîncioaia, Stăncioiu, Negoiu, Mircioiu.

7. Subliniați cuvîntul-temă din grupul de cuvinte derivate cu sufixe:

juncan, pățanie, petrecanie, fierar, strungar, buzat, mustărie, amăgeală, îndrăzneală, dulceață, cumințenie, bărbătește, brădet, drumeț, binețe, cafegii, croitorie, mulțime, aluniș, cînepiște, portiță, acoperămînt, rodnic, vulpoi, punctaj.

8. Dați exemple de părți de vorbire formate cu următoarele sufixe:

Scanned with OKEN Scanner

-ar *-easă* *-ime* *-iță*	*-ioc* *-iu* *-os*	*-a* *-i* *-iza* *-ui*	*-ește* *-iș*

Grupați pe coloane părțile de vorbire din exemplele date.

9. Cum se numesc cuvintele derivate de mai jos? Precizați (subliniați) sufixele care le dau caractertul specific sensului. Grupați-le în funcție de aceste sufixe:

pepenărie, fumăraie, boierime, desiș, școlărime, bănet, viermăraie, bolovăniș, rufărie, aluniș, tineret, bostănărie, brădet, rariște, pietriș, cînepiște.

10. Formați familii de cuvinte cu ajutorul sufixelor și al prefixelor de la cuvintele: *bărbat, floare, dascăl.*

11. Cu ajutorul mijloacelor interne de îmbogățire a vocabularului formați cuvinte ce denumesc locuitorii orașelor:

București, Cluj, Arad, Timișoara, Craiova, Brașov, Rîmnicu-Vîlcea, Buzău, Piatra-Neamț, Bacău, Iași, Suceava.

Dar locuitorii orașului *Roman*? (Atenție, e o excepție, deci nu seamănă procedeul cu cele de mai sus!).

12. Alegeți derivatele diminutivale din fragmentele textelor (baladelor populare): **Novac și corbul**, **Mănăstirea Argeșului** și **Miorița**, fragmente prezentate în continuare. Observați și comentați în ce gen de contexte, în ce situații de adresare apar ele.

Scanned with OKEN Scanner

a) "Fost-au, cică, un Novac
Un Novac, Baba-Novac,
Un viteaz de-ai lui Mihai
Ce sărea pe șapte cai
De striga Craiova vai!
El un fecioraș avea
Și tot astfel îi zicea :
- Fecioraș, Gruiuțul meu!...
Ascultă de ce-ți zic eu (...)
- Ahei! corbi, corbișor,
De vrei tu să-mi faci pe dor
Ține inelușul meu
Și du-l unde voiesc eu (...)
Corbul vesel cronconea,
Inelu-n plisc îl punea,
Aripile-și întindea
Și pe cer el se zărea
Întîi ca un porumbaș,
Apoi ca un lăstunaș,
Apoi ca un bondăraș.
Și-n zare dacă-ajungea,
El din zare se ștergea."

b) "- Stai, mîndruța mea,
Nu te spăria,
Că vrem să glumim...
Și să te zidim! (...)
Zidul se suia
Și o cuprindea
Pîn'la gleznișoare,
Pîn'la pulpișoare,
Pîn'la costișoare.
Dar ea, vai de ea,
Tot mereu plîngea
Și mereu plîngea
Și mereu zicea:

Scanned with OKEN Scanner

- Manoli, Manoli,
Meștere Manoli!
Zidul rău mă strînge
Copilașu-mi frînge!
Manole turba
Și mereu lucra;
Zidul se suia
Și o cuprindea
Pîn'la costișoare,
Pîn'la buzișoare
Pîn'la ochișori,
Încît, vai de ea,
Nu se mai videa!"

c)

"- Mioriță laie,
Laie, bucălaie,
De trei zile-ncoace
Gura nu-ți mai tace!
Ori iarba nu-ți place,
Ori ești bolnăvioară,
Drăguță mioară?
- Drăgutule bace!
Dăți oile-ncoace
La negru zăvoi, (...)
Cine-au cunoscut,
Cine mi-au văzut
Mîndru ciobănel
Tras printr-un inel?
Fețișoara lui,
Spuma laptelui;
Mustăcioara lui,
Spicul grîului;
Perișorul lui,
Pana corbului;
Ochișorii lui,
Mura cîmpului!..."

Scanned with OKEN Scanner

13. Dați exemple de nume proprii de familie formate de la prenume.

14. Folosind mijloacele de îmbogățire a vocabularului cunoscute (pentru a forma acest gen de cuvinte) scriitorii au dat cuvintelor astfel formate diferite valori stilistice. Puteți exemplifica?

15. Indicați formele diminutivale ale adverbelor *bine, frumos, repede*, apoi alcătuiți propoziții care să realizeze o gradație a lor (pornind de la cuvintele de bază).

16. Subliniați prefixele cu care sînt alcătuite următoarele cuvinte derivate:

descîlci, descheia, înapoi, înmuia, întredeschide, întrerupe, neabătut, necăsătorit, răscroi, răscula, răzbate, răzgîndi, recăpăta, retrăi, străbate, străluci, antebrat, antipopular, anticoroziv, arhicunoscut, biocurent, comesean, conațional, confrate, conlocui, compătimi, contralovitură, extrașcolar, hipertensiune, infraroșu, interbelic, internațional, intracarpatic, paratrăznet, postfață, subcapitol, superfin, suprastatal, transpune, ultrasunet.

17. Folosind **Dicționarul explicativ al limbii române**, precizați care din cuvintele de la exercițiul 16 sînt derivate românești și care sînt derivate neologice (împrumutate).

18. Dați exemple de cuvinte derivate cu prefixele din lista de mai jos. Grupați aceste cuvinte pe părți de vorbire :

Scanned with OKEN Scanner

des- *în-* *între-* *ne-* *pre-*	*răs- (răz)* *re-* *stră-* *ante-* *anti-*	*co-* *con-* *com-* *contra* *extra-* *hiper-*	*infra-* *inter-* *intra-* *non-* *para-*	*post-* *sub-* *super-* *supra-* *trans-* *ultra-*

Observații:
Atenție la exercițiile de tipul:

a) Folosiți următoarele prefixe pentru a alcătui termeni științifici:

aero- *agro-* *electro-* *foto-*	*hidro-* *macro-* *micro-* *mini-*	*mono-* *moto-* *pseudo-* *radio-*	*semi-* *tele-*

b) Recunoașteți prefixele din cuvintele derivate de mai jos:

aeronavă, agroalimentar, agroindustrial, electrocar, fotosinteză, fotoreporter, hidrocentrală, macrocosmos, microcosmos, microreceptor, minifotbal, minijupă, monografie, motonavă, pseudocreație, radioemițător, radioficare, semiautomat, semicentenar, telejurnal, telesemnalizare.

Aici este vorba de **pseudoprefixe**; *aero-, agro-, hidro- etc.* sînt elementele prime de *compunere savantă* cu semnificații specifice:

agro - agricol, de agricultură (fr. **agro**, lat. **ager, -gri** = ogor);
bio - înseamnă "viață", "în legătură cu viața" (gr. **bios**);
hidro - "de apă", "apos", "care conține hidrogen", element de compunere folosit în terminologia chimiei (fr. **hydro**).

Scanned with OKEN Scanner

Pe de altă parte, aceste cuvinte nu s-au format în limba noastră, ele fiind preluate (cele mai multe) ca neologisme.

* Exercițiile de tipul:

"Formați cuvinte noi de la verbul *a ține*, folosind prefixele: *con-, men-, sus-, ob-, de-, ab-, re-, apar-*"

sînt greșit formulate (propuse), în primul rînd pentru că majoritatea *nu sînt prefixe*, apoi, pentru că ele (cuvintele: *conține, menține, susține etc.*) sînt *împrumutate* din franceză: *a conține* (fr. **contenir**, lat. **continere**), *a obține* (fr. **obtenir**), *a aparține* (fr. **appartenir**), *a reține* (fr. **retenir**).

19. Alcătuiți grupe de substantive, adjective și verbe la participiu folosind prefixul *ne-*.

20. Cu ajutorul anumitor prefixe se pot obține perechi de antonime. Dați exemple.

21. Există expresii verbale care pot fi înlocuite cu verbe care prin prefixul *în-* (*îm-*) cuprind sensul expresiilor date:

a pune în fapt = a înfăptui
a pune în pereche = a împerechea
a se face în formă de colac = a se încolăci
a se shimba în galben = a se îngălbeni
a da în mînă = a înmîna
a cuprinde în brațe = a îmbrățișa.

Dați și alte exemple.

Scanned with OKEN Scanner

22. Folosiți prefixul *re-* pe lîngă verbe. Sensul obținut este de reluare a unei acțiuni. Exemplificați cele două variante de sens (verb fără prefix - verb cu prefix) în propoziții cu context adecvat.

23. Alcătuiți unul sau mai multe texte în care să folosiți sufixe diminutivale sau augmentative care să le confere valoare de caracterizare a persoanei pe care o denumesc.

24. Identificați cuvîntul-temă al derivatelor de mai jos:

descurajant, descifrabil, îmbinat, îmbrobodit, neadevărat, nefumător, nedescoperit, nedreptate.

Toate aceste derivate s-au format cu mijloace interne? Verificați!

25. Ce părți de vorbire pot fi cuvintele compuse? Dați exemple pentru fiecare categorie.

26. Dați exemple de denumiri geografice care sînt cuvinte compuse.

27. Cunoașteți nume de personaje din basme sau de opere literare care sînt cuvinte compuse? Exemplificați.

28. Abrevierile unor nume de instituții foarte cunoscute au devenit cuvinte compuse. Dați exemple în propoziții.

29. Dați exemple de cuvinte compuse care se scriu într-un singur cuvînt, de cuvinte compuse care au liniuță între componente

Scanned with OKEN Scanner

sau care sînt numai alăturate și de cuvinte compuse rezultate din abrevieri. Ordonați-le în patru coloane.

30. Care este diferența în felul de alcătuire a cuvintelor *antitotalitar* și *atotștiutor*? Dați și alte exemple.

31. Cuvintele *odată* și *bineînțeles* se pot scrie și *o dată* și *bine înțeles*. Alcătuiți propoziții sau fraze din care să rezulte diferențele de sens după modul de ortografiere (prin schimbarea valorii gramaticale).

32. Care sînt abrevierile numelor de județe ale țării? Scrieți cîte știți. Încercați să le învățați pe toate.

33. Cum se abreviază cuvintele: *anul curent, blocul, capitolul, dumneavoastră, doamna, domnul, și așa mai departe, familia, foarte, pentru, asupra, magneziu, oxigen, amper, lucrarea citată, passim ("în diverse locuri"), nota bene, după-amiază?*

34. Articulați următoarele adjective: *frumos, urît, alb, cinstit, silitor.* Alcătuiți propoziții cu ambele valori: de adjectiv și de substantiv.

35. Numele anotimpurilor pot fi substantive sau adverbe. Demonstrați cele două valori morfologice (situații) în propoziții.

36. Alăturați adjectivelor *rău, bine, des* cîte un substantiv, apoi cîte un verb. Formați cu acestea propoziții și observați ce pot deveni ele atunci cînd determină un substantiv sau cînd determină un verb.

Scanned with OKEN Scanner

37. Ce valoare gramaticală are cuvîntul *corect* în enunțurile:

Comportamentul *corect* și elegant obligă la reciprocitate.
A te îmbrăca *corect* și elegant este o dovadă a respectului față de tine însuți.
Scrisul e o dovadă de cunoaștere a gramaticii, cel *corect*.
Cine circulă *corect* pe stradă nu se expune surprizelor neplăcute, deși *corectul* nu este întotdeauna respectat.

38. Demonstrați în propoziții valoarea de pronume personal sau reflexiv a formelor *îmi, mă, îți, te-, ne, -vă.*

Ex.:
El *îmi* dă o carte. (pronume personal)
Îmi cumpăr o carte. (pronume reflexiv)

39. Schimbați valoarea gramaticală a cuvintelor: *iarnă, a îngheța, tare, fiecare, mă; deasupra.*
Așezați-le în coloanele potrivite, cu determinanții necesari noii valori, după modelul:

Substantive	*Adjective*	*Pronume*	*Adverbe*	*Prepoziții*

40. Adverbele și locuțiunile adverbiale următoare:

înainte
înapoi
îndărăt + articol hotărît enclitic
în față
în jur
împrejur

devin prepoziții sau locuțiuni prepoziționale. Exemplificați noua lor valoare morfologică.

Scanned with OKEN Scanner

41. Formați familiile de cuvinte de la: *bogat, scris, nou, alb.*

42. Completați în propozițiile de mai jos spațiile libere cu cuvinte din familia verbului *a îndrăzni*. Formulați apoi alte propoziții în care să folosiți această familie de cuvinte.

... să ceri ceva nu este totdeauna o obrăznicie.
Deși am vorbit frumos și n-am cerut mare lucru, mama a considerat fapta mea ... cam mare.
Multora le plac copiii ..., chiar dacă aceștia întrec la un moment dat măsura.

43. Grupați pe părți de vorbire cuvintele din familia lui *acru* și *tăia*.

44. Prin ce procedeu de derivare s-au format familiile adjectivelor *cald* și *bătrîn* din exemplele de mai jos? Subliniați particulele respective. Grupați apoi diminutivele și augmentativele din exemplele de mai jos:

cald, căldicel, căldișor, călduț, căldură, căldurică, călduros, încălzi, încălzire, încălzitor, bătrîn, bătrînior, bătrînel, bătrînesc, bătrînește, bătrînime, bătrînet, îmbătrîni, bătrînoc, bătrînețe.

45. Alăturați cuvintelor familiei substantivului *lapte* cîte un determinant sau o expresie. Formulați apoi propoziții cu combinațiile realizate de voi:

lapte, lăptar, lăptăreasă, lăptărie, lăptic, lăptișor, lăptos, (a) alăpta, alăptare, alăptat.

Scanned with OKEN Scanner

46. Găsiți atribute sau complemente potrivite fiecărui cuvînt din familia lui *a îngrășa*. Identificați antonimul cuvîntului de bază și încercați să-i alcătuiți familia de cuvinte:

a îngrășa, îngrășare, îngrășat, îngrășămînt, îngrășătorie, neîngrășat.

47. Căutați în dicționar sensul de bază și sensul (sensurile secundare) pentru trei cuvinte ce încep cu vocala (în dicționar cu litera) **u**. Alcătuiți cu fiecare sens propoziții din care să reiasă diferențele semantice.

48. Care sînt sensurile date de dicționar pentru cuvintele: *a deschide, cuvînt, fantastic* ?

49. Formulați propoziții scurte din care să reiasă diferențele dintre sensul de bază, sensul secundar (sensurile secundare) și sensul figurat (sensurile figurate) ale cuvintelor: *ochi, mînă, braț*.

50. Cum deosebiți un sens secundar al unui cuvînt de un sens figurat? Dați exemple.

51. Folosiți în enunțuri care să aparțină vorbirii familiare, vorbirii populare, vorbirii argotice și limbajului științific cuvintele: *a agăța, boboc, sticlete, a pulveriza*.

Folosiți toate cele trei sensuri ale acestor cuvinte (de bază, secundar, figurat).

52. Identificați cuvintele cu sens propriu de bază, cu sens secundar și cu sensuri figurate din textele date mai jos. Prin ce mijloace de realizare artistică s-a ajuns la sensurile figurate?

Scanned with OKEN Scanner

a)

"Limba noastră-i numai cîntec,
Doina dorurilor noastre,
Roi de fulgere ce spintec
Nouri negri, zări albastre."
(Alexe Mateevici)

b)

"Vezi izvoare zdrumicate peste pietre licurind;
Ele trec cu harnici unde și suspină-n flori molatic,
Cînd coboară-n ropot dulce din tăpșanul prăvălatic;
Ele sar în bulgări fluizi peste prundul din răstoace
În cuibar rotind de ape, peste care luna zace.
Mii de fluturi mici albaștri, mii de roiuri de albine
Curg în rîuri sclipitoare, peste flori de miere pline."
(M. Eminescu)

Observație:
Dați atenție deosebită sensurilor cuvintelor *limbă* și *izvoare.*

c)

"Iar brațul drept sub cap eu mi-l puneam
S-aud cum apa sună-ncetișor (...)
Astfel eu nopți întregi am mas
Blînd îngînat de-al valurilor glas."
(M. Eminescu)

d)

"Cînd, tremurîndu-și jalea și sfiala...
Un cînt pribeag îmbrățișează firea (...)
Tu parc-auzi cum picură la geamuri
Un ciripit de pui de rîndunică
Și-un glas răzleț îți înfierbîntă tîmpla,
Cu tine-adoarme o dulce, sfîntă frică."
(O. Goga)

Scanned with OKEN Scanner

53. Alcătuiți enunțuri în care cuvintele *argint, luna, negru* să fie folosite cu sensuri figurate. Realizați cu ele o descriere.

54. Folosiți adjectivele *sărman, minunat, sărac* în contexte diferite care să demonstreze schimbarea sensului în funcție de specificul enunțului.

55. În contextul descrierii zilei călduroase de vară din **Singur** de Calistrat Hogaș există mai multe construcții cu valoare de metaforă și/sau de hiperbolă. Ele realizează variante sinonimice ale expresiei *căldură mare*.

Înlocuiți sau transformați expresiile de mai jos în varianta simplificată și comentați efectul stilistic:

"amiază ucigător de arzătoare"
"o ploaie de foc mistuitor"
"genune de flăcări"
"văpaia înaltă a cerului aprins"
"arșița miezului înflăcărat al zilelor de iulie"
"Codrii (...) țipau de usturime înădușită"
"înălțimile aprinse ale împărăției focului"
"gurile de flăcări ale Tartarului"
"arșița dogoritoare a soarelui".

56. Avînd modelul de expresii figurate de mai sus, alcătuiți o descriere care să se refere la *iarnă* și în care, conform contextului, să folosiți expresii cît mai sugestive și mijloacele artistice pe care le cunoașteți.

57. Formulați pentru următoarele adjective superlativul absolut exprimat printr-o comparație: *alb, galben, fricos, gros, lung, prost.*

Ex.: tare *ca piatra*

Scanned with OKEN Scanner

58. Care din expresiile (îmbinările) de mai jos pot fi folosite în limbajul literar, care sînt folosite în cel familiar și care aparțin altor limbaje (specializate)? Dovediți cu exemple în propoziții:

părere de rău, apă de ploaie, tobă de carte, tras de păr, fond de rulment, cusut cu ață albă, cu noaptea-n cap, a-i părea rău, n-au intrat zilele-n sac, conferință de presă, punct de vedere, a nu-i fi boii acasă, a bate apa-n piuă, de frunte, de seamă, cîștig de cauză, flagrant delict, tobă de eșapament.

59. Cărui limbaj îi aparțin cuvintele și expresiile de mai jos? Sînt ele indicate pentru a fi folosite în mod curent? Găsiți-le sinonime:

lovit cu leuca, sticleți, a purta cu zăhărelul, vorba ceea, d-aia n-are ursul coadă, a nimeri ca leremia cu oiștea-n gard, mațe-fripte, coate-goale.

60. Pentru a completa înțelesul expresiilor următoare, adăugați cuvintele necesare:

... de mînă	*... de mîna întîi*
... din mînă în mînă	*... de mîna a doua*
... în mînă	*... pe sub mînă*

61. Cunoașteți sensul expresiilor:

călcîiul lui Ahile
oul lui Columb
sabia lui Damocles
tabula rasa
volens-nolens
sine die?

Construiți cu fiecare cel puțin cîte o propoziție.

Scanned with OKEN Scanner

62. Completați expresiile de mai jos cu substantivul cerut de context:

a arde, a frige pe cineva la...
a avea pe cineva pe...
a fi bun (rău) la...
a avea tragere de...
a-și călca pe...
cît îi cere (poftește)...
cu tragere de...
din toată... (din adîncul...)
după voia...
a i se topi cuiva...
a-și face... rea (bună)
a fi cu... împăcată
a fi fără...
a-i merge cuiva la...
a se muia la...
a pune ceva la...
a-i rămîne cuiva... la ceva
a-și răcori...
a i se rupe cuiva... de durere
a o spune de la...

63. Cele mai multe dintre părțile de vorbire au locuțiuni. Clasificați locuțiunile substantivale, adjectivale, verbale și adverbiale din grupurile de cuvinte de mai jos:

scos din cutie
a face pe cineva cu ou și cu oțet
de-a fir a păr
din iarbă verde
sat fără cîini
cusut cu ață albă
a-l prinde cu mîța-n sac
ca frunza, ca iarba

Scanned with OKEN Scanner

a-și aprinde paie-n cap
colac peste pupăză
a face vînt
la sfîntul așteaptă
cu vîrf și îndesat
a face din cal măgar
o dată cu capul
a o pune de mămăligă.

64. Locuțiunile verbale se supun aceloraşi procedee de îmbogățire a vocabularului ca şi celelalte cuvinte. Alegeţi cîteva locuţiuni verbale şi procedaţi ca în exemplul dat:

De la *a aduce aminte:*

- infinitivul lung *cu rol de* substantiv: *aducere-aminte;*
- participiul *cu rol de* adjectiv: *adus-aminte*;
- derivare cu sufixul **-tor**: *aducător-aminte.*

65. Substantivul *educaţie* poate avea următoarele sinonime sau cuvinte cu înțeles apropiat:

creștere, formare, instruire, pregătire, studii, școală, ucenicie, îndrumare, dirijare, călăuzire, povățuire, dăscălire, învățătură, bună-creștere, cei șase (șapte) ani de acasă, bună-cuviinţă etc.

Formulaţi un enunţ în care să înlocuiţi cuvîntul de bază cu fiecare din cuvintele seriei date. Ce observaţi?

66. Cuvîntul *urîţenie* are următoarea serie sinonimică:

urîciune, hidoșenie, poceală, pocitură, sluţenie, schimonosire, deformare, malformație, desfigurare, pocitanie.

Grupaţi aceste sinonime după limbajele în care se folosesc.

Scanned with OKEN Scanner

67. Alegeți din lista de mai jos verbe, locuțiuni verbale, expresii verbale populare cu sau fără sens figurat din seria sinonimică a cuvîntului-bază **efort**:

a depune efort
a se sili
a-și da silința
a pune osul
a-și da osteneala
a se trudi
a se chinui
a asuda
a trage la ham
a fi cal de poștă
a munci din greu
a nu-și precupeți nici un efort
a munci cu tragere de inimă
a-și măsura forțele (cu cineva)
a-l trece pe cineva toate nădușelile
a se forța
a se strădui
a se opinti
a se osteni
a da la deal
a munci ca un hamal
a se căzni
a scoate limba de-un cot
a trage la jug
a se zbate ca peștele pe uscat
a munci zi și noapte
a face tot ce este omenește posibil
a-și încorda puterile
a face un tur de forță
a se obosi
a-și slei forțele
a se istovi
a se epuiza.

68. Înlocuiți subordonatele date printr-un echivalent ca sens (sinonim):

a) *care nu se vede;*
b) *căruia nu i se dă voie;*
c) *la care nu i se mai vede capătul;*
d) *care taie foarte bine;*
e) *care încearcă o înșelătorie;*
f) *care știe cum să se poarte în societate;*
g) *care cîntă la un instrument cu talent și dăruire.*

Scanned with OKEN Scanner

69. Sinonimele pot îndeplini anumite funcţii stilistice în textele în care sînt folosite:

a) Funcţie *explicativă:*

"La capătul ei, departe de drum, acolo unde începe porumbul să crească, rar şi nesăpat, văzu *o brezoaie, o sperietoare* făcută de copii în joacă."

(D.R. Popescu)

b) Funcţie de *diferenţiere:*

"Are *cap*, dar n-are *minte*." (Proverb)

c) Funcţie de *diversificare* a vorbirii, pentru a evita repetarea unui cuvînt în aceeaşi frază. Găsiţi exemple.

d) Funcţie de *subliniere* a unei idei prin reluarea şi parafrazare. Găsiţi exemple.

70. Alcătuiţi propoziţii folosind sensurile cuvîntului polisemantic *stea*:

- corp ceresc;
- artistă, vedetă;
- component al denumirii unor plante sau animale (steaua de mare, steaua pămîntului).

71. Găsiţi definiţii scurte pentru posibile sensuri ale cuvintelor *mic* şi *cap* (cel puţin 5 sensuri la fiecare). Folosiţi dicţionarul!

72. Vă sugerăm cîteva sensuri pentru următoarele cuvinte: *ochi, alb, a albi, gît*. Alcătuiţi enunţuri în care să folosiţi sinonimele sau explicaţiile date în locul cuvintelor de bază:

Scanned with OKEN Scanner

ochi - organul vederii;
- vedere, privire;
- putere de pătrundere, discernămînt;
- mugure;
- geam mic, component al unuia mai mare;
- buclă, laț;

alb - care are culoarea zăpezii, a laptelui;
- cărunt;
- nevinovat, curat, pur;
- piesă de joc la table, la șah etc.

a albi - a deveni sau a face să devină alb;
- a decolora un produs textil;
- a încărunți;
- a îmbătrîni;
- a străluci etc.

gît - parte a corpului;
- cantitate de băutură, cît se poate bea dintr-o singură înghițitură;
- parte a unor obiecte (sticlă, vază) care prezintă asemănare cu gîtul.

73. Verbul *a ridica* ilustrează un caz de polisemie sau de sinonimie în forma dată mai jos? Alcătuiți enunțuri potrivite sensurilor:

- a ridica (o greutate) - *a sălta, a înălța;*
- a ridica (mînecile) - *a sufleca;*
- a ridica (o casă) - *a zidi, a construi;*
- a se ridica (la luptă) - *a se război, a se răscula;*

Scanned with OKEN Scanner

- a ridica (prețurile) - *a spori, a crește, a urca;*
- a ridica (pedeapsa) - *a suspenda, a anula, a desființa.*

74. În multe situații contextul stabilește un aspect, un sens al polisemiei unor perechi de antonime. Exemplificăm precizînd cîteva sensuri pe care le poate primi perechea *mare-mic*.

- în profunzime (profund/superficial): *rană*
- ca lungime (lung/scurt): *drum*
- ca durată (lung/scurt): *călătorie*
- ca înălțime (înalt/scund): *om*
- ca preț (scump/ieftin): *marfă*
- ca densitate (des/rar): *păr*
- ca frecvență (des/rar): *vizită*
- ca grosime (gros/subțire): *deget*
- ca lățime (lat/îngust): *drum*
- ca greutate (greu/ușor): *bagaj*
- ca dificultate (greu/ușor): *exercițiu*
- ca distanță (îndepărtat/apropiat): *sat*
- ca forță, intensitate (puternic/slab): *val*
- cantitativ (mult/puțin): *muncă*
- ca fizionomie (gras/slab): *copil*
- ca temperatură (cald/rece): *vînt*.

Găsiți și voi pentru *început-sfîrșit*. Construiți enunțuri în care contextul să dovedească cele enumerate la perechea antonimică *mare-mic*.

75. Completați enunțurile de mai jos cu cuvîntul polisemantic *tare*:

- Astăzi n-am găsit decît *pîine*...
- Pentru micul dejun îmi fierb niște *ouă*...
- *Pînza* e cam..., am scrobit-o peste măsură.

Scanned with OKEN Scanner

- După multă muncă fizică, *mușchii* devin tot mai...
- Un *om politic* trebuie să fie... în fața problemelor dificile.
- Deși ne-am contrazis mult, pînă la urmă ai adus cel mai...*argument* care m-a convins pe deplin.
- În timpul amiezii *soarele* e cam... pentru copiii mici.
- *Ai dat* cam... radioul pentru ora aceasta.
- *Aerul*... de munte înviorează ca o cafea.
- Bolnavilor nu li se permit *băuturile*... nici *medicamentele* prea..., neprescrise de doctor.
- Chiar dacă-ți plac, nu te prind *culorile*....
- Îmi *place*... mult înghețata!
- *Ai tras* prea... de ușă, de aceea s-a stricat clanța.
- *Fuge*... de parcă l-ar urmări un dușman.

76. Polisemantismul se poate forma și de la sensuri figurate, peiorative.

Iată cîteva exemple de la cuvîntul **cap**:

bostan, tărțăcuță, țeastă, scăfîrlie, cutiuță, bilă

și expresiile:

a fi slab la etajul de sus, a răci la gambetă etc.

În ce categorie putem încadra cuvintele și expresiile acestea? Ce funcție stilistică pot avea astfel de cuvinte în enunțuri ale vorbirii directe, familiare, în argou sau chiar în texte literare?

77. Alcătuiți o scurtă compunere în care să folosiți sensurile posibile ale cuvintelor polisemantice *mic* și *alb*.

Consultați înainte dicționarul și faceți o listă a sensurilor date. Alegeți dintre acestea pe acelea care vi se par potivite subiectului compunerii voastre (E preferabil ca titlul compunerii lexicale să-l stabiliți după consultarea dicționarului).

Scanned with OKEN Scanner

78. Alcătuiți un text sub formă de dialog, dar și cu pasaje de stil indirect, în care să folosiți măcar o parte din multitudinea de expresii care realizează și sinonimie și polisemantism, avînd vorbă ca și cuvînt de bază:

vorbă cu vorbă
a pune o vorbă bună
cine nu înțelege de vorbă
nu înțelege nici de bîtă;
să nu-mi uit vorba
schimb de vorbe
a schimba două vorbe
auzi vorbă!
a lăsa vorbă
vorbe goale
a purta cu vorba
vorbe de clacă
a fi vorba de (despre)
vorbă să fie
a zice vorbă mare
a fi în vorbă cu cineva
vorbă multă, sărăcia omului
fără multă vorbă
din vorbă în vorbă
dacă așa ți-i vorba
a lăsa vorbă.

79. Găsiți sinonime, chiar și regionalisme sau cuvinte cu iz arhaic, neologismelor:

tranzit, a se solidifica, a deceda, rațiune, a periclita, patos, mercantil, manipulare, logică, izolare, interdicție, grafic, grad, focar, implementare.

Scanned with OKEN Scanner

80. Găsiți sensuri polisemantice neologismelor:

grad, focar, flux, ediție, dramă, a depune, cursă.

81. Căutați zece cuvinte neologice formate cu ajutorul prefixelor.

82. Alegeți douăsprezece cuvinte neologice la care, adăugînd prefixe, să obțineți perechea antonimă.

83. De la cuvintele date mai jos puteți obține adjective, folosind sufixele: *-al, -bil, -it, -ant*:

epatare, accesibil, umectare, fecundare, triumf, culpă, memorie, penetrare, considerație, selecție.

Construiți cu adjectivele astfel obținute enunțuri coerente.

84. Alcătuiți enunțuri cu neologismele date mai jos. În paranteză, scrieți cîte o expresie sinonimică:

rentabilitate, descindere, caniculă, periplu, extaz, vigilent, similitudine, delectare, verosimil, toleranță.

85. Alegeți din exemplele date cuvintele cu forma corectă. Folosiți dicționarul sau "Îndreptarul ortografic, ortoepic și de punctuație"!

antidata-antedata; complect-complet; detailat-detaliat; dimisie-demisie; elogvent-elocvent; escavator-excavator; filigran-filigram; funerarii-funeralii; monedă-monetă; intreprindere-întreprindere; premiză-premisă; rețou-rețeu.

Scanned with OKEN Scanner

III. Ortografie, ortoepie, punctuație

Capitol, din păcate, uneori neglijat în ciclul gimnazial, *ortografia, ortoepia și punctuația* însumează *normele de scriere, de pronunțare* și *de folosire corectă și conștientă a semnelor ortografice* și *de punctuație*, norme a căror respectare probează nu numai nivelul instruirii, ci și pragul cultural minimal fără de care nu se poate vorbi de devoltarea personalității elevului și, în ultimă instanță, de randament și de progres școlar.

Avîndu-se în vedere că elevul care nu și-a însușit, care nu și-a format pînă la începutul ciclului gimnazial deprinderi minimale de scris - citit este și va rămîne un handicapat intelectual, însușirea acestor norme încă de la vîrsta copilăriei este absolut obligatorie.

Fără a intra în detalii, vom preciza doar că **ortografia** este un sistem de reguli unitare, menit să generalizeze și să stabilizeze varianta cultivată (literară) a unei limbi.

Cuvîntul *ortografie* este format din cuvintele grecești *orthos* ("drept, corect") și *graphein* ("a scrie").

Ortografia se învață în școală, o dată cu însușirea deprinderii de a scrie, ortografierea devenind ea însăși un automatism propriu oricărui om instruit.

Ortografia s-a dezvoltat în strînsă legătură cu limba literară și reprezintă instrumentul cel mai important de consolidare și de generalizare a regulilor de folosire a limbii literare.

Cu ajutorul ortografiei se fixează și *regulile de pronunțare corectă,* adică **ortoepia** (de la termenii grecești *orthos* și *eipein* - "a pronunța").

Din istoria ortografiei românești

Scrierea limbii române a folosit două tipuri de alfabet: *chirilic* și *latin*. În aceste tipuri alfabetice sînt păstrate și cele mai vechi texte

Scanned with OKEN Scanner

românești cunoscute pînă astăzi, texte ce datează din secolul al XVI-lea. Tot din acest secol datează și unele copii după texte românești mai vechi, astăzi pierdute.

Pentru tipul de scriere cu alfabet chirilic, cel mai vechi text românesc păstrat este *Scrisoarea lui Neacșu* (1521), iar pentru tipul de scriere cu alfabet latin - *Cartea de cîntece* (*Fragmentul Todorescu*, după numele celui care a descoperit textul), tipăritură conținînd cîntece cu temă religioasă, traduse din limba maghiară. Cartea este de proveniență bănățeană și datează, probabil, din anii 1570-1573.

Despre regulile ortografice ale limbii române scrise cu litere chirilice (numite și *slove*), cele mai vechi informații se găsesc în prima gramatică românească păstrată, cea de la 1757, a lui Dimitrie Eustatievici-Brașoveanul (text manuscris, editat de N.A. Ursu în 1969).

Pentru scrierea limbii române cu litere latine, primele reguli ortografice sînt formulate într-o carte de rugăciuni a lui Samuil Micu, 1779.

Pînă în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, în ortografia limbii române se duce lupta pentru introducerea *oficială* a alfabetului latin. În această perioadă un rol important l-au avut Ion Heliade Rădulescu (în prima parte a activității sale) cu lucrarea *Gramatică românească*, 1828, iar după Unirea Principatelor Titu Maiorescu, cel care a contribuit hotărîtor la introducerea sistemului ortografic bazat pe realitățile fonetice ale limbii române moderne, în sensul scrierii conform pronunțării. Au urmat Reformele ortografice din 1904, 1932 și 1953. (astăzi - la nivelul Academiei Române - discutîndu-se despre revenirea la ortografia de dinainte de 1954).

A. Principiile ortografiei românești

1. Principiul *fonetic* - conform lui, ortografia limbii române este una fonetică (fonologică, fonematică), ceea ce înseamnă că *noi scriem, în general, așa cum citim* (*așa cum pronunțăm*).

În virtutea acestui principiu a fost suprimat **u** final dintr-o serie de cuvinte și forme gramaticale, cum ar fi *cui* (în loc de *cuiu*), *unchi, mai, tai, voi, făcui etc.*

Au fost suprimate de asemenea consoanele duble (mai puțin în

Scanned with OKEN Scanner

cazul cuvintelor formate cu prefixe: *înn*oda, *înn*ora etc.), s-a recomandat că prefixele **des-** și **răs-** să se scrie **dez-** și **răz-** înainte de vocale și de consoanele sonore **b, d, g, v, z, j, m, n, l, r,** de grupurile **ge - gi** și **ghe - ghi**, de asemenea, scrierea cu **m** înainte de **b** și **p**, precum și adaptarea neologismelor la scrierea românească. Exemple:

aisberg (în loc de *iceberg*)
lider (în loc de *leader*)
miting (în loc de *meeting*)
spicher (în loc de *speaker*)
seif (în loc de *safe*)
vizavi (în loc de *vis-à-vis*)
fotbal (în loc de *football*)
meci (în loc de *match*)
golaveraj (în loc de *goal average*)
ofsaid (în loc de *off side*)
șezlong (în loc de *chaise-longue*)
angro (în loc de *en gros*) etc.

2. Principiul *tradițional-istoric* - în sensul păstrării tradiției de-a scrie într-un anumit fel, istoria și originea cuvintelor determinîndu-ne să nu scriem în toate cazurile așa cum pronunțăm: *oaie* (pronunțat de fapt *uaie*), *oaste, oare; el* (pronunțat *iel*), *ea, ele, ești* (pronunțat *ieșți*), *este, eram, erai etc.*

3. Principiul *morfologic* - în sensul că normele ortografice acordă o mare atenție gramaticii, *morfologiei* în cazul de față (A se vedea la scrierea cuvintelor compuse, la conjugarea verbului - îndeosebi a verbelor *a crea* și *a agrea*, care se conjugă după modelul verbului *a lucra* și, în general, **Observațiile** și * de la subcapitolul **Morfologia**).

4. Principiul *sintactic* - în sensul deosebirii valorii gramaticale a unor forme duble pentru a motiva scrierea lor într-un anumit mod:

odată (adv. de timp) și *o dată* (numeral adverbial)

Scanned with OKEN Scanner

altă dată și *altădată*
demult și *de mult* (timp)
bineînțeles și *bine înțeles*
decît și *de cît etc.*

5. Principiul *simbolic* - ce ne recomandă să scriem același cuvînt fie cu literă mică, fie cu majusculă, după împrejurări:

facultate (atunci cînd ne referim la "aptitudine")
Facultatea de Litere (atunci cînd ne referim la instituție)

apusul soarelui și *Apusul* s-a împotrivit *Orientului* în privința reformelor politice etc.

precum și libertatea creatorului (editorului) de-a scrie după voință (ex.: *Marin Preda* sau *marin preda*, cu deosebire pe coperțile volumelor).

B. Semnele ortografice

Semnele ortografice sînt: *cratima* sau *liniuța de unire/despărțire*, *apostroful* și, în anumite împrejurări, *punctul*, *bara* și *linia de pauză*.

* Cu excepția *apostrofului*, toate celelalte semne ortografice sînt și semne de punctuație.

Cratima:

1. Redă în scris rostirea împreună a două cuvinte alăturate, marcînd grafic contopirea sfîrșitului vocalic al unui cuvînt cu începutul vocalic al cuvîntului următor sau alipirea unui cuvînt la cuvîntul următor ori la cel precedent;
2. Servește la despărțirea cuvintelor în silabe;
3. Se folosește la scrierea cuvintelor compuse ai căror termeni sînt ușor de analizat și care-și păstrează de obicei individualitatea morfologică (avînd aici *dublu rol*: indică legătura dintre termenii componenți și, pe de altă parte, marchează rostirea împreună a

Scanned with OKEN Scanner

cuvintelor alăturate):

nu-mă-uita, papă-lapte, Cluj-Napoca etc.;

4. În anumite situații se folosește în scrierea unor *derivate cu prefixe* (ex-director, ex-ministru) sau a unor *derivate cu sufixe* (I.T.B.-ist, shakespeare-ian, rousseau-ism);

5. Poate lega desinența sau articolul hotărît enclitic (postpus) de cuvinte cu aspect neobișnuit (pentru limba română) ca rostire ori ca scriere: *show*-uri, *pH*-ul, *O.N.U.*-ul etc.;

6. În lucrări din domeniul limbii (lingvisticii) cratima marchează /însoțește segmente izolate dintr-un cuvînt.

Ex.:

a- din *alene*, **-ul-** din *săculeț*, **-va** din *cineva*.

Observații:

Folosirea cratimei are *caracter obligatoriu* cînd cuvintele pe care le unește se rostesc întotdeauna împreună (s-a dus, a luat-o, dîndu-le-o) și *facultativ*, cînd se poate alege între scrierea fără cratimă și cea cu cratimă (*Cine întreabă* de el?; Cine-ntreabă de el?).

Scrierea fără cratimă corespunde unui ritm mai lent al vorbirii, caracteristic, de regulă, *rostirii literare în general și stilului solemn în special*, pe cînd scrierea cu cratimă redă rostirea împreună a cuvintelor *ca în vorbirea cotidiană*. Ca urmare, dacă nu corespunde unor intenții stilistice ori unor necesități impuse de ritm (în poezie), folosirea cratimei *de tip facultativ* în scris trebuie, pe cît posibil, evitată.

Folosirea cratimei are *caracter obligatoriu*:

- cînd pronumele personale, formă neaccentuată: *mi-, ți-, i-, te-, ne-, le-* și pronumele reflexiv *și-* sînt urmate de un verb auxiliar sau de pronumele personal neaccentuat **o** (mi-a, ți-aș, mi-o, și-o);
- cînd pronumele *mi-, ți-, i-, ni-, vi-, li-, și-* sînt urmate de pronumele neaccentuat în acuzativ **i** (mi-i, ți-i, i-i);
- cînd pronumele **i** și **o** sînt precedate de formele verbale de

Scanned with OKEN Scanner

imperativ (prinde-i, spune-o) de *conjunctiv* sau *condițional-optativ* (facă-i, ar cunoaște-o);

- cînd pronumele neaccentuat **i** stă după un substantiv sau după o prepoziție care se construiește cu genitivul (haina-i, împotrivă-i) ori după prepoziția **a** (de a-i spune);

- în toate împrejurările în care apare forma **i** a verbului **a fi** (nu-i, mi-i, dacă-i, i-a lui etc.);

- în cazul prepoziției compuse **de-a** din locuțiunile adverbiale și din numele unor jocuri ale copiilor (de-a lungul, de-a pisica si șoarecele);

- cînd pronumele personale neaccentuate *mă, vă* și pronumele reflexiv *se* sînt urmate de un auxiliar care începe cu o vocală (m-aș, v-ar, s-or) sau de pronumele neaccentuat **o** (v-o cere);

- în cazul prepozițiilor *întru, dintru, printru,* urmate de un cuvînt care începe cu o vocală (într-un, într-asta, dintr-o, printr-însul);

- cînd pronumele **o** este precedat de o formă verbală terminată în **-ă** neaccentuat la imperativ sau conjunctiv (las-o, arunc-o, rup-o el);

- cînd e vorba de alipire la începutul unui cuvînt, sub forma unei includeri silabice (l-am văzut, l-oi aștepta);

- cînd e vorba de alipire la sfîrșitul unui cuvînt, sub forma unei includeri silabice sau a unei silabe în plus; ea se întîlnește în cazul *formelor verbale inversate* în care auxiliarul urmează verbului de conjugat, ca și atunci cînd verbul este urmat de un pronume forma neaccentuată (văzut-au, dă-mi, spune-le);

- la substantive și prepoziții plus pronume neaccentuat (haina-mi, împotrivă-ți, pentru a-l vedea);

* Uneori se alipesc la verb două sau mai multe pronume (dîndu-ni-le, face-li-se-va);

* Cratima marchează și includerea silabică a formei verbale **s** la sfîrșitul unor cuvinte cu finală vocalică (mulți-s, ei-s).

Apostroful (') marchează grafic:

- căderea accidentală în rostire a unor sunete de la începutul, de la mijlocul sau de la sfîrșitul unui cuvînt:

Scanned with OKEN Scanner

'neaţa! (în loc de *bună dimineaţa!*)
sal'tare! (în loc de *salutare!*)
dom'le (în loc de *domnule*);

- absenţa primelor cifre din notarea unui an: *'77* în loc de *1877*.

Punctul (.) ca semn ortogràfic se foloseşte în *abrevieri*, de obicei în cele care păstrează numai partea iniţială (uneori o singură literă) a cuvîntului din care provin:

a.c. = anul curent
etc. = etcetera
id. = idem
v. = vezi
dr. = doctor
etc.

Nu se pune punct:

- cînd abrevierea este formată din începutul unui cuvînt şi finala lui vocalică:

cca = circa
d-ta = dumneata
D-sa = Domnia sa
etc.

- după anumite abrevieri oficiale şi simboluri din domeniul tehnic şi ştiinţific (chimie, fizică, matematică, geografie):

C = carbon
Mg = magneziu
n = număr întreg
m = metru
E = est
etc.

Scanned with OKEN Scanner

* Substantivele compuse din inițiale se pot scrie cu sau fără punct după fiecare abreviere literală:

A.C.T.H. sau *ACTH* (citit *acetehaș*) = adrenocorticotrophorm;
C.E.C. sau *CEC* (Casa de Economii și Consemnațiuni).

Este preferabilă scrierea cu punct după fiecare literă.

Punctul este necesar în special cînd între scrierea și rostirea cuvîntului compus există deosebiri, sunetele notate fiind mai puține decît cele rostite (ca în cazul lui *A.C.T.H.*).

Separarea literelor prin puncte **este greșită** atunci cînd este vorba de compuse în alcătuirea cărora intră fragmente de cuvinte. Astfel, trebuie scris *ADAS* (Administrația Asigurărilor de Stat) și nu *A.D.A.S.*

Bara (/) ca semn ortografic se folosește în abrevieri:
- între doi termeni ai unei formule de tipul *km/h*;
- în abrevierea prefixului *contra-* : *c/val* (contravaloare).

Linia de pauză (-) ca semn ortografic se folosește la scrierea unor cuvinte compuse formate dintr-un termen simplu și din altul compus sau din doi termeni compuși, în cazul în care termenii componenți se scriu cu cratimă:

anglo - vest-german, sud-est - nord-vest.

C. **Semnele de punctuație**

Sistemul de semne convenționale care au rolul de a marca în scris *pauzele, intonația* sau *întreruperea cursului vorbirii* formează punctuația.

Semnele de punctuație au caracter *convențional*, pentru că forma lor nu e cerută de natura conținutului exprimat.

Fixată prin tradiție, folosirea semnelor de punctuație cu valori bine precizate a devenit indispensabilă însă pentru toți cei care vor să-și exprime clar gîndurile în scris.

Scanned with OKEN Scanner

Folosirea greșită sau omiterea semnelor de punctuație duce la confuzii și la denaturarea conținutului comunicării.

Uneori semnele de punctuație pot fi întrebuințate *pentru a scoate în relief anumite valori stilistice*. În asemenea cazuri nu se pot da reguli, folosirea semnelor de punctuație rămînînd la aprecierea celui care scrie.

Este obligatoriu însă ca semnele de punctuație cu funcție stilistică (artistică) să nu contravină regulilor bazate pe necesități gramaticale.

Din istoria semnelor de punctuație

Semnele de punctuație au fost folosite la început pentru a marca limitele dintre cuvinte. Le întîlnim cu această valoare în *documente epigrafice* (inscripții făcute de obicei pe piatră, metal) foarte vechi. Pe tablele eugubine, Eugubio fiind o localitate din Italia unde au fost găsite table de bronz, datînd aproximativ din secolul al VII-lea î.e.n., în partea scrisă cu caractere etrusce, fiecare cuvînt era urmat de două puncte (:). În partea scrisă cu caractere latine, cuvintele sînt despărțite prin punct (.).

Forma semnelor de punctuație s-a schimbat de-a lungul timpului. Într-o inscripție din Atena (450 î.e.n.) cuvintele sînt separate prin cîte trei sau patru puncte. Aceste puncte sînt așezate în linie dreaptă verticală, în triunghi, în careu sau în romb.

În alte inscripții grecești, în locul punctelor apar diverse figuri arbitrare: romburi, ramuri, inimi, cruci etc.

În inscripțiile latine, cel mai frecvent semn de punctuație este punctul (rotund), semn folosit și astăzi. Cel mai vechi însă este punctul de formă patrată (■).

Alte semne de punctuație care apar sînt: V (în inscripții îngrijite), / (mai rar folosit), desene în forma unor frunzulițe (începînd cu epoca lui August) și, în mod neobișnuit, semne de o formă cu totul originală - spre exemplu - o pasăre. În felul acesta semnele de punctuație au ajuns să fie un mijloc de ornamentație; ceea ce explică de ce se foloseau uneori după fiecare silabă.

Cel mai folosit semn de punctuație a fost punctul alb (o) sau negru (•), care putea fi întrebuințat și ca semn de abreviere după inițiala unui prenume sau după un cuvînt prescurtat prin una sau mai

Scanned with OKEN Scanner

multe litere.

În general, toate aceste semne de punctuaţie aveau rolul de a despărţi între ele cuvintele întregi sau prescurtate.

Aristofan din Bizanţ este primul care a folosit semnele de punctuaţie pentru a delimita unităţile de înţeles (secolul al II-lea î.e.n.). Semnele de punctuaţie folosite de el au fost: *punctul perfect* (corespunzînd punctului de astăzi), *subpunctul* (marcînd frazele neterminate) şi *punctul mediu* (corespunzător virgulei de astăzi).

Deşi a avut o largă răspîndire, punctuaţia lui fiind folosită în şcoli, sistemul lui Aristofan din Bizanţ nu s-a generalizat - nefiind folosit de practicieni, de copişti, cu deosebire.

În *scrierea românească*, ca de altfel şi în celelalte scrieri, cel dintîi semn de punctuaţie folosit este *punctul*. El apare în cele mai vechi texte scrise la noi, atît în cele cu caractere chirilice, cît şi în cele cu caractere latine.

Virgula apare sporadic, cu funcţiunea pe care o are astăzi, din secolul al XVI-lea, confundîndu-se uneori însă cu punctul.

Tot în acest secol se foloseşte la noi, după modelul scrierii greceşti, pentru prima dată semnul întrebării, redat grafic prin punct şi virgulă. Acest semn va rezista pînă în pragul secolului al XVIII-lea. Începînd cu secolul al XVII-lea, se va folosi însă în paralel şi semnul întrebării într-o formă grafică asemănătoare celei de astăzi. În unele tipărituri, cele două semne de întrebare alternează.

Două puncte, ca semn de punctuaţie, încep să apară în secolul al XVII-lea, fie pentru a anunţa o citare, fie pentru a introduce o înşirare sau o explicaţie.

Semnele citării de tip actual se întîlnesc mai întîi în tipăriturile ardelene ale secolului al XVII-lea, în Principate avînd şi funcţiunea parantezelor de azi: explicaţii, cuvinte incidente, indicaţii bibliografice.

Punctuaţia completă, aşa cum se foloseşte astăzi, apare abia în secolul al XIX-lea, mai întîi în tipăriturile din Transilvania, apoi şi în cele din Principate.

Sub influenţa tipăriturilor, punctuaţia ajunge să fie aplicată relativ repede şi în scrisul de mînă.

Scanned with OKEN Scanner

Pincipalele **semne de punctuaţie** folosite astăzi în scrierea românească sînt:

1. **Punctul** - semnul grafic marcînd pauza care se face în vorbire între propoziţii sau fraze independente ca înţeles. El se foloseşte de asemenea la sfîrşitul unor fraze şi propoziţii independente, grupuri de cuvinte sau cuvinte izolate care echivalează cu propoziţii independente şi după care vorbirea nu mai continuă (A se vedea subcapitolul **Sintaxa**).

Nu se pune punct după:
- titlurile de cărţi, de opere literare, muzicale;
- după formulele de adresare din scrisori, cuvîntări etc. (în asemenea situaţii folosindu-se virgula sau semnul exclamării).

2. **Semnul întrebării** e folosit în scriere pentru a marca intonaţia propoziţiilor sau a frazelor interogative:

Ce să facă? Să fugă?

* Este **nerecomandată** folosirea *semnului întrebării* după propoziţiile interogative indirecte:

Se întreabă ce să facă.

3. **Semnul exclamării** marchează grafic intonaţia frazelor şi a propoziţiilor exclamative sau imperative.

Semnul exclamării se foloseşte de asemenea după interjecţiile şi vocativele care exprimă stări afective şi sînt considerate cuvinte sau părţi de frază independente.

Într-o înşirare de exclamaţii, se pune semnul exclamării după fiecare termen al înşirării, dacă se accentuează asupra fiecăruia:

Tînăr! frumos! curajos!

Se pune semnul exclamării după o propoziţie imperativă completă sau eliptică de predicat:

Scanned with OKEN Scanner

Fugiți! *Fugiți*! vin turcii..

Se pune semnul exclamării după propozițiile exclamative incidente. Aceste propoziții sînt închise între paranteze sau pauze:

Iar Caraiman... - *apoi las pe el* ! - credeai că-i apucat de friguri.

(M. Sadoveanu)

Atunci cînd se repetă o interjecție și fiecare membru al repetiției este independent, adică după rostirea lui se face o mică pauză, se pune semnul exclamării după fiecare interjecție:

U! *a*! *Pi*! *Bre*! *Ce scandal*!

Atunci cînd prin repetarea interjecției se obține o construcție care formează o unitate, se pune semnul exclamării după ultima interjecție, între diversele elemente folosindu-se virgula sau cratima:

Hei, hei! Nu știți nimic despre el?

Nu se pune nici un semn de punctuație după interjecțiile urmate de un vocativ cu care formează o unitate în rostire:

O Doamne! Da greu somn am dormit.

Se pune semnul exclamării închis în paranteze, atunci cînd autorul își exprimă îndoiala sau ironia față de cele afirmate în propoziție (frază).

În acest caz, semnul exclamării ține locul lui **sic** (cuvînt latinesc însemnînd "chiar așa sa fie?!"):

Am scris lui Ionel în franțuzește (!) ca să-l felicit pentru discurs.

Scanned with OKEN Scanner

4. **Virgula** delimitează grafic unele propoziţii în cadrul frazei şi unele părţi de propoziţie în cadrul propoziţiei. Ea arată felul în care frazele sau propoziţiile se despart în elementele lor constitutive pe baza raporturilor sintactice dintre ele. Aceasta este funcţiunea gramaticală a virgulei (A se vedea subcapitolele *Sintaxa propoziţiei* şi *sintaxa frazei*).

5. **Punctul şi virgula** este semnul de punctuaţie care marchează o pauză mai mare decît cea redată prin virgulă şi mai mică decît cea redată prin punct.

O astfel de pauză este adesea necesară pentru a despărţi propoziţii sau grupuri de propoziţii care formează unităţi relativ independente în cadrul unei fraze. Fraza cîştigă în acest mod în claritate şi se evită legarea greşită a unei subordonate dinaintea pauzei marcate prin punct şi virgulă de propoziţia imediat următoare.

Alteori, punctul şi virgula (semnul) corespunde unei pauze pe care vorbitorul o face pentru a arăta că partea de frază care urmează e o întregire, o explicaţie sau o concluzie a celor afirmate anterior:

Bine; hai s-o spunem şi pe asta; că n-ai înţeles nimic.

Punctul şi virgula desparte de multe ori propoziţii sau grupuri de propoziţii între care există raporturi de coordonare sau de subordonare:

O luptă-i viaţa; deci te luptă... (G. Coşbuc)
Pe lîngă aceasta, mai avea bani şi de zile negre; căci lega paraua cu zece noduri... (G. Galaction)

Uneori, punctul şi virgula desparte o incidentă de comunicarea propriu-zisă:

Proşti, dar mulţi, răspunse Lăpuşneanu cu sînge rece; să omori o mulţime de oameni pentru un om, nu ar fi păcat?

Scanned with OKEN Scanner

6. **Două puncte** anunţă vorbirea directă sau o enumerare, o explicaţie, o concluzie şi marchează totodată o pauză mai mică decît cea redată prin punct.

Ele se pot pune atît la sfîrşitul unei fraze, cît şi în interiorul ei:

Eram în casa aceea trei oameni: *Busuioc, Iorgovan, Şofron şi ne pregăteam să-l sărbătorim pe Huţu.*

Se folosesc două puncte:

- înaintea unei vorbiri directe, după un verb de declaraţie

Goe *zice* încruntat:
- Mam-mare...

- după un substantiv care anunţă vorbirea directă:

În minutul acela *strigătul*: "Foc! dăm foc la mănăstire!"

- **după verbul care anunţă reproducerea unor zgomote sau sunete:**

Clopotul *a bătut* o dată: bang!

- înaintea *citării*:

Textul spune: "Voim ca piesele ..."

- înaintea unei *enumerări*, în descrieri sau naraţiuni:

"Văd poeţi ce-au scris o limbă ca un fagure de miere:
Cichindeal gură de aur, *Mumulean* glas cu durere."
(M. Eminescu)

- înaintea unei explicaţii sau a unei dezvoltări cu privire la un obiect sau fenomen:

Mă gîndeam la ea: *femeia şi mama noastră*.

Scanned with OKEN Scanner

- înaintea unei propoziţii care exprimă o concluzie sau o consecinţă:

Poarta era deschisă: *intră pe ea.*

- uneori chiar între propoziţii principale, pentru a accentua raporturile dintre ele (de cauzalitate, conclusive etc.):

Nu voi, tată, să usuce
Al meu suflet tînăr, vesel:
Eu iubesc vînatul, jocul;
Traiul lumii alţii lese-l.
(M. Eminescu)

7. **Semnele citării (ghilimelele)** sînt întrebuinţate atunci cînd se reproduce întocmai un text spus sau scris de cineva:

" A doua zi nepoată-sa îl găsi pe jumătate îngheţat. Abia putu să zică:
- Leano, foc că mor!"
(Delavrancea)

* Dacă vorbirea directă se termină cu semnul întrebării sau al exclamării, atunci ghilimelele se pun după aceste semne:

"- Iorgule, Iorgule, plîngi, Iorgule?"

- Semnele citării pot exprima ironia faţă de cel care a folosit cuvîntul (grupul de cuvinte) reprodus:

Prietenii ţin să afle pentru care afacere "foarte serioasă" *a venit Mitică în Capitală.*

- Se pot pune între semnele citării titlurile operelor de literatură, de artă sau de ştiinţă şi ale publicaţiilor, atunci cînd aceste titluri sînt reproduse într-o frază:
Eram în liceu cînd am citit. "Moara cu noroc".

Scanned with OKEN Scanner

* Cînd în text e nevoie de două rînduri de ghilimele, e bine ca ghilimelele «...» să fie folosite în interiorul textului cuprins între ghilimelele "...":

"Spiritul i-a rămas limpede pînă la urmă. « M-au uitat prietenii!» spunea cu amărăciune..."

8. Linia de dialog și de pauză

Linia de dialog indică începutul vorbirii fiecărei persoane care ia parte la o convorbire:

"- Mă rog, dacă nu vă supărați, aveți apă?
- Da.
- E rece?
- Potrivită".

(I.L. Caragiale)

Linia de pauză marchează pauza dintre diferitele părți de propoziție, dintre propoziții sau fraze:

"Moșneagul - Ilie Aldea a lui Ion - era om vechi".

(M.Sadoveanu)

"*Bună vreme, măi băiete!*" - "*Mulțămim, voinic străin!*"

(M.Eminescu)

În "Iorgu de la Sadagura", - întâia manifestare critică a lui - Alecsandri a criticat aproape tot ce avea să critice în viața sa.

* Se recomandă folosirea liniei de pauză după semnul întrebării sau al exclamării, cînd acestea, în vorbire directă, sînt urmate de intervenția autorului:

" - Sărăcuț de maica mea! - strigă din băierile inimei Bisoceanul."

(Al. Odobescu)

Scanned with OKEN Scanner

Linia de pauză marchează, în construcțiile eliptice, lipsa predicatului sau a verbului copulativ:

"În stînga - margine de pădure..." (**se vedea** margine de pădure)
Mașina lui - o minune! (**e** o minune).

Linia de pauză poate preceda o explicație, avînd aceeași funcție ca două puncte:

" - *Cum te cheamă, măi copile?*
- *Ca pe tatăl meu - Călin.*"
(M. Eminescu)

9. **Parantezele rotunde** (...) **sau drepte** [...] marchează un adaos în interiorul unei propoziții sau al unei fraze. *Adaosul* poate fi un cuvînt, o propoziție sau o frază:

Eu am promis? (repede) *cînd am promis?*
Un băiat [*în ochii lui erau două lacrimi*] m-a oprit din drum...
Dar nu știam de necaz (*avea o boală de care nu putea să scape*).

* Se închid între *paranteze drepte* cuvintele, expresiile sau semnele de punctuație asupra cărora dorim să atragem atentia cititorului:

"Dar Goe încruntat [:] - *Mam' mare, de ce nu mai vine?*"
(I.L. Caragiale)

10. **Punctele de suspensie** marchează o pauză mare în vorbire. Spre deosebire de punct, ele nu indică sfîrșitul unei propoziții sau al unei fraze, ci - în general - o întrerupere a șirului vorbirii (o întrerupere a unei vorbiri ce urmează a fi reluată):

Într-o zi ... zăresc un O.Z.N.

Scanned with OKEN Scanner

Se mișcă fata ... clipește din ochi ... își ridică mîna la frunte...

(I.L. Caragiale)

- * În citate, punctele de suspensie marchează lipsa unor propoziții sau fraze (a unor fragmente din textul în versuri sau în proză):

Mai am un singur dor: [...]
Nu voi mormînt bogat ...

Cînd, într-o convorbire, persoana întrebată nu răspunde sau își arată numai prin gesturi (mimică) nedumerirea, mirarea, surprinderea etc., față de cele auzite, atitudinea ei este sugerată în scriere prin puncte de suspensie, uneori însoțite de semnul întrebării sau de semnul exclamării:

- Am rîs alaltăieri cu el la Continental!...
- ! ! ...

În construcțiile eliptice, punctele de suspensie țin uneori locul predicatului sau al numelui predicativ omis:

Iară noi? noi, epigonii? ...simțiri reci, harfe zdrobite.

(M. Eminescu)

11. **Cratima** (*Liniuța de unire și de despărțire*)

Ca semn de punctuație, *cratima* se folosește:

- în repetiții, atunci cînd cuvîntul repetat formează o unitate:

Gînduri-gînduri... treceau prin cugetul lui Dănilă.

(Gala Galaction)

- în locuțiuni și în expresii (formate din două substantive, un substantiv și un adverb, din două adverbe sau din două interjecții):

calea-valea, cîine-cîinește, trosc-pleosc etc.

Scanned with OKEN Scanner

- între două numerale, pentru a sugera că indicația numerică e aproximativă:

Am prins *doi-trei* iepuri.

- între cuvinte care arată limitele unei distanțe, ale unui interval de timp:

În perioada 1 ianuarie-31 decembrie am parcurs între 3000-3500 de kilometri.

* E recomandată scrierea *orele 14-16* sau *între orele 14* și *16. Formula* între orele 14-16 *este greșită*.

D. **Despărțirea cuvintelor în silabe**

* Regula generală și obligatorie de despărțire în silabe a cuvintelor în limba română constă în interzicerea terminării sau începerii de rînd cu o secvență lipsită de o vocală propriu-zisă.

1. *Reguli bazate pe pronunțare:*

1.1. În succesiunea a două vocale propriu-zise despărțirea se face între cele două vocale:

a-e-ri-an	a-or-tă
a-u-zi	le-ul
de-ic-tic	cro-at
fi-iņ-ță	al-co-ol
o-ul	po-lu-a-re
con-ti-nu-u	etc;

1.2. În succesiunea vocală (diftong) urmată (urmat) de diftong sau de triftong despărțirea se face înaintea diftongului sau a triftongului (postvocalic):

a-ce-ea	dum-nea-ei
ploa-ie	du-ios

Scanned with OKEN Scanner

ro-**ua** tă-**iau**
le-**oai**-că etc.;

1.3. În succesiunea vocală (diftong) plus semivocală, plus consoană despărțirea se face înaintea consoanei:

mai-că boj-d**eu**-că
pîi-ne d**oi**-nă
lu-p**oai**-că etc.;

1.4. Dacă există o singură consoană între vocale, despărțirea se face înaintea consoanei:

a-**bil** re-**ce**
ve-**cin** po-**diș**
o-lea-**că** soa-**re** etc.

Observații:

a) Grupurile de litere **ch, gh** (urmate de **e** sau **i**) se comportă ca și consoane, de aceea cuvintele care le conțin se despart în silabe conform regulii **nr.4**:

u-re-**che**, le-**ghe**, a-**chi**-tat etc.

b) Litera **x** notează întotdeauna **două** consoane: fie **cs** (excursie), fie **gz** (examen); din punctul de vedere al despărțirii în silabe este însă tratată *ca o singură unitate,* iar cuvintele în care apare se despart tot conform regulii **nr. 4**:

a-**xă**, e-**xa**-men etc.

1.5. În cazul grupurilor de două consoane situate între vocale despărțirea se face după cum urmează:

- în majoritatea cazurilor despărțirea se face *între cele două consoane*:

ic-ni tic-**sit**

Scanned with OKEN Scanner

ac-tiv	mul-te
cap-să	as-cet
as-tăzi	etc.;

* Cuvintele care conțin consoane duble se despart tot după această regulă:

for-ti**s-s**i-mo	wat-tul
în-nop-ta	in-ter-regn

(În cazul ultimelor două exemple despărțirea se justifică și prin regulile bazate pe analiza morfologică).

- *înaintea întregului grup consonantic*:

a) dacă prima consoană este **b, c, d, f, g, h, p, t, v**, iar a doua consoană este **l** sau **r**:

o-**bl**on	o-**br**az
a-**cl**a-ma	a-**cr**u
Co-**dl**ea	co-**dr**u
a-**fl**a	A-**fr**i-ca
a-**gr**o-nom	su-**pl**u
cu-**pr**u	a-**tl**et
pa-**tr**u	e-**vl**a-vi-e
co-**vr**ig	etc.;

b) în cazul succesiunilor de litere **sh, th, ts, tz** din cuvintele neadaptate limbii române:

ca-**th**ar-sis, jiu-ji-**ts**u, fla-**sh**ul etc.

1.6. În cazul grupurilor de trei consoane situate între vocale, despărțirea se face:

a) în majoritatea situațiilor, *între prima și a doua consoană* a grupului:

ob-**ște**	fil-**tru**

Scanned with OKEN Scanner

lin-gvist	cin-ste
con-tra	vîr-stă
as-pru	etc.;

b) *între a doua și a treia consoană*, în cazul grupurilor **lpt, mpt, mpț, ncș, nct, ncț, ndv, rct, rtf, stm:**

sculp-tor	somp-tu-os
re-demp-ți-u-ne	linc-șii
punc-taj	punc-ție
sanḍ-vici	arc-tic
jert-fă	ast-ma-tic etc.

1.7. În cazul grupurilor de patru sau cinci consoane situate între vocale, despărțirea se face:

a) de obicei, între *prima și a doua consoană* a grupului:

con-struc-tor, mon-stru etc.;

b) foarte rar, *între a doua și a treia consoană* a grupului:

tung-sten, ang-strom, horn-blen-dă

pentru că grupurile de consoane **ngs, nbl** sînt neobișnuite și greu de pronunțat în limba română.

* Un caz de despărțire între a treia și a patra consoană este vîrst-nic, pentru care vezi **B**.

2. *Reguli bazate pe analiza morfologică*

2.1. În grupurile compuse din cuvinte întregi sau din fragmente de cuvinte, în derivatele cu prefixe și cu sufixe care încep cu o consoană se preferă despărțirea în silabe ținîndu-se cont de elementele constitutive, atunci cînd cuvîntul este analizabil sau semianalizabil:

Scanned with OKEN Scanner

a) *compuse:*

ar-te-ri-o-scle-ro-ză	alt-un-de-va
ast-fel	de-spre
feld-ma-re-șal	port-a-vi-on
watt-me-tru	etc.;

b) *derivate cu prefixe:*

an-or-ga-nic	d e z - e - c h i - l i - b r u
in-e-gal	î n t r - a - j u - t o - r a - r e
ne-spri-ji-nit	ne-sta-bil
ne-stră-mu-tat	sub-li-ni-a etc.;

* Conform regulii generale nu se separă prefixele monoconsonantice ca **r-** din *ralia* sau **s-** din *spulbera;*

c) *derivate cu sufixe:*

sa-vant-lîc	tîrg-șor
vîrst-nic	etc.

2.2. De asemenea, atunci cînd nu se poate evita despărțirea, se preferă despărțirea după elementele constitutive:

dintr-un (față de *din-tr-un*)
fir-ar (nu *fi-r-ar*) etc.;

* Conform regulii generale nu se separă cuvintele reduse la o consoană (ca **s-** din *s-a*, **-l** din *dîndu-l*), la o semivocală (ca **i-** din *i-a*) sau la o consoană plus **i** semivocalic (ca **mi-** din *mi-a*).

3. *Situații în care nu se face despărțirea la capăt de rînd*
Nu se despart la capăt de rînd:

- cuvintele compuse din abrevieri literale: *IRTA, UNESCO etc.*
- abrevierile unor formule curente: *a.c., î.e.n., ș.a.m.d.;*

Scanned with OKEN Scanner

- numeralele ordinale notate prin cifre romane sau arabe: *al XXI-lea, a 5-a.* (Aici locul despărțirii ar coincide cu linia de unire!)

Se recomandă evitarea despărțirii și în cazul:

- silabelor inițiale și finale constituite dintr-o singură vocală:

a-er, li-ce-e, su-i, las-o, zis-a etc.

Aceasta deoarece sînt neeconomice aceste ,totuși, posibile despărțiri.

- abrevierilor literale care reprezintă primii termeni ai unor nume proprii compuse (*I. Creangă, M. Eminescu*); pentru abrevierile în care substantivele comune sînt urmate de nume proprii (*F.C. Argeș, I.H.R. Mangalia*);

- în cuvintele compuse în care locul despărțirii ar coincide cu locul cratimei:

bun-gust, du-te;

- în notațiile abreviate de genul *10 km, art. 3* etc.

E. Exerciții de muncă independentă

1. Scrieți după dictare:

" - Ține-l, coniță, că mă dă jos cu tava!

Madam Popescu se repede să taie drumul maiorului, care, în furia atacului, nu mai vede nimic înaintea lui. Jupîneasa este salvată; dar madam Popescu, deoarece a avut imprudența să iasă din neutralitate și să intervie în război, primește, în obraz, dedesubtul ochiului drept, o puternică lovitură de spadă.

- Vezi? vezi, dacă faci nebunii? era să-mi scoți ochiul... Ți-ar fi plăcut să mă omori? Sărută-mă, să-mi treacă și să te iert!

Maiorul sare de gîtul mamei și o sărută... Mamei îi trece; iar eu, după ce am luat dulceața, mă pregătesc să sorb din cafea..."

(I.L. Caragiale, **Vizită**)

Scanned with OKEN Scanner

2. Scoateți pe două coloane semnele de ortografie și de punctuație folosite în textul de la exercițiul nr. 1. Explicați folosirea cratimei.

3. Identificați în textul exercițiului nr.1 cuvintele formate din trei sau mai multe silabe; despărțiți-le apoi în silabe.

4. Scrieți corect următorul text:

Fătumeu, bun tovarăș țiai ales! De tea învățat cineva, bine ția priiit, iară deai făcuto din capul tău, bun cap a-i avut. Mergi de acum tot înainte, că tu iești vredniic de Împărat. M-ai ți-ne minte sfatul ceti dau...

(după I. Creangă, **Povestea lui Harap-Alb**)

5. Dați exemple de zece cuvinte în care să apară scrierea cu doi i. Formați apoi cu aceste cuvinte cîte o propoziție. Motivați scrierea cu doi i.

6. Scrieți propoziții în care să folosiți corect următoarele structuri:

al	*a-l*	*cea*	*ce-a*
cei	*ce-i*	*cel*	*ce-l*
ia	*i-a*	*iau*	*i-au*
sa	*s-a*	*sau*	*s-au*
săi	*să-i*	*ți*	*ți-i*
va	*v-a*	*voi*	*v-oi.*

7. Alcătuiți enunțuri în care următoarele cuvinte să fie scrise diferît:
oare cum, altădată, alt fel, de o parte, decît, întru cît, numai, o dată,

Scanned with OKEN Scanner

oricare, car, căi, a-ţi, ceai, c-or, mii, nai, noi, nor, şa, vii, bate-ţi, culegeţi, tei, dune, nea.

8. Precizaţi valoarea morfologică a cuvintelor date la exerciţiul nr.7 şi a celor rezultate din scrierea lor diferită.

9. Despărţiţi în silabe cuvintele:

translator, altceva, fiindcă, portbagaj, postverbal, postsincroniza, biopsie, topoonomastică, bunăvoinţă, intolerabil, prefabricat, supraaglomerat, angstrom, fir-ar, sui, omis, vîrstnic, sandvici, lingvist, evlavie, ochean, inapt, atlet, funcţie, subofiţer, descrie, Graal, watt-metru, monstru, O.J.T., O.N.U., F.C. Maramureş.

10. Scrieţi corect următorul text:

- Lilo fată grea eşti. Prea teai îngrăşiat fată.
Copilul iera mic de statură cu ochi albaştri nu avea mai mult de şapte opt ani (...)
Lilo fată o să mai mergi tu şi pe jos că nu te dor picioarele.
Ga ga făcu gîsca zbătînduse moale în braţele lui şi făcîndul să rîdă

(după D.R. Popescu, **Senin de august**)

11. Scrieţi după dictare:

" Străinii se apropie.
- Bună ziua!
- Mulţămim dumnilorvoastră!
Domnu Trandafir se uită la străini; străinii se uită la domnu Trandafir.
- Mă rog, ce doriţi dumneavoastră?

Scanned with OKEN Scanner

- Apoi, uite ce e... dacă eşti bun... Am vrea să vedem şcoala...
- Cum nu, numai să isprăvesc cu fînul ista. Marie! ia vezi de ceva răcoreală! dulceţi, cafea! ia şedeţi, vă rog, colea, la umbră, în cerdac, oleacă, de mai răsulaţi...
- Nu, că sîntem cam grăbiţi...
- Uite, îndată, cît ai bate-n palme..."

(M. Sadoveanu, **Domnu Trandafir**)

12. Explicaţi folosirea semnelor de punctuaţie în textul de mai sus.

13. Scrieţi corect următorul fragment:

Apoi îi zise aşa: Spunemi zmeule spurcat unde ai ascuns tu Soarele şi Luna căci azi nu mai ai scăpare din mîna mea. Se codea zmeul îngîna verzi şi uscate dară Greuceanu îi mai zise: Spunemivei ori nu, eu tot le v-oi găsi şi încă şi capul reteza-ţilvoi.

(după basmul **Greuceanu**)

14. Identificaţi (după ce sînteţi siguri că aţi scris corect) semnele de ortografie folosite şi explicaţi de ce le-aţi folosit.

15. Formaţi propoziţii în care să folosiţi corect (dacă e posibil în toate cazurile, dacă toate au forme de plural) pluralul substantivelor şi pronumelor (adjectivelor pronominale):

copil, neghină, ochi, geamgiu, suspinat, seară, redactor-şef, cal-de-mare, nostru, nimic, nici unul, acela, aceea, al meu, dumneata, Domnia ta, cît, unul, una, altul, alta.

Explicaţi folosirea semnelor de ortografie şi de punctuaţie în propoziţiile construite cu substantivele sau cu pronumele de mai sus.

Scanned with OKEN Scanner

16. Despărţiţi în silabe cuvintele de la exerciţiul nr. 15.

17. Puneţi semnele de ortografie şi de punctuaţie care lipsesc din următorul fragment al romanului **Cireşarii** de Constantin Chiriţă (* Fiecare spaţiu liber între sau după cuvinte marchează lipsa unui semn de punctauţie sau de ortografie):

Şi în loc de salut îi luă în primire vocea lui Tic
Mă şmecherilor Care din voi v a purtat mesajul
Sergiu pufni în rîs
Aha Vasăzică aţi dat de el I l-am pus lui Ursu adică în haina lui Ursu seara înainte de plecare Dar voi de unde veniţi
Dac aţi şti prin ce am trecut începu Tic să se laude Şi dac aţi şti pe ce am pus mîna!

18. Formaţi propoziţii ortografiind altfel cuvintele de mai jos; explicaţi ce părţi de vorbire aţi obţinut şi ortografia folosită în cazul acestora:

pun, sar, cai, decît, prejos, nicicînd, bună stare, deoparte, aceeaşi.

19. Daţi exemple de structuri sintactice (cel puţin zece) în care verbe diferite să fie scrise cu doi **i**, cu doi **e**, cu doi **n**.

20. Corectaţi greşelile din textele de mai jos:

Eu nu-i auzi-i vorbind.
Ai să devi avocat.
Uni dintre membrii au fost absenţii.
Neam adresat aceleeaşi autorităţi.
Unii ne crează complicaţii.
Cartea acea, cititu-ai?
Lui nui indiferent dacă vii s-au nu vii.
Proprii noştrii copiii ne supără des şi chiar ne dezagrează.
Caută să nu mai fi nepăsător.
În carte găsi îndemnul: Nu fii leneş nici o dată.

Scanned with OKEN Scanner

21. Explicaţi de ce cuvintele tipărite cu italice se scriu diferit, deşi se rostesc la fel:

Vi-i dau *vii* pe toţi.
V-a spus că *va* veni şi bunica ?
Ţii mult la cărţi şi *ţi-i* greu să renunţi la volumul acesta.
Sora *mea l-a* văzut pe Ionel *la* ştrand şi *mi-a* telefonat imediat.
Ei ţi-au trimis vorbă să *iei* pachetul de la poştă.
Colegii tăi *s-au* certat *sau* mi s-a părut mie?

22. Explicaţi de ce s-au scris aşa cuvintele subliniate (scrise cu italice) din exemplele de mai jos:

Verificaţi-vă temele de casă!
Verificaţi ce *s-a* întîmplat ieri în atelierul şcolii!
Nemaicitind nimic, voi *aţi* uitat totul.
A-ţi uita caietul acasă înseamnă *a fi* neglijent.
Nu e bine să *fii* leneş!
Laura nu ştie *niciodată* nici o poezie.
Maria a citit de două ori poezia, dar n-a reuşit să citească *nici o dată* naraţiunea din volumul indicat.
Copilul lui poate să facă *orice* vrea el.
Ia paharul cu suc, *ori ce* vrei.
Ea este *aceea* care s-a întîlnit cu băieţii *aceia*.
Vai! Vai! ce-ai făcut?
Bunica a cumpărat *ceai* chinezesc.

23. Scrieţi după dictare, explicînd semnele de ortografie şi de punctuaţie cerute de text:

"Începui a merge şi eu alăturea de el, pe cărarea proaspăt zbicită. Cerul era limpede, soarele umplea cîmpiile de lumină...

- Uite, asta-i oaia pălită... îmi zise Niculăeş, atingînd cu băţul mioara care păşea încet, şchiopătînd, în urma cîrdişorului. Apoi, dac-a pieri şi asta, are ce mă păli şi mustra tătuca...parcă nu mi-ar ajunge mie supărarea pe care o am..."

(M. Sadoveanu)

Scanned with OKEN Scanner

24. Folosind *Îndreptarul ortografic, ortoepic şi de punctuaţie*, ediţia a IV-a, sau *Dicţionarul explicativ al limbii române*, precizaţi dacă formele cuvintelor şi expresiilor următoare sînt corecte:

greşeală	*înfăţişare*
agreezi	*aleea*
îngrijească	*gogoşărie*
fiare de călcat	*gheaţă*
dezjuga	*deszăpezi*
desnoda	*contraamiral*
succint	*newyorkez*
tîrgumureşan	*poe-esc*
răsciti	*ex-director*
neîmblînzit	*extrafin*
pursînge	*demîncare*
preaplin	*binefăcător*
Eurasia	*atoateştiutor*
dacoromân	*sîrbocroat*
antonpannesc	*vasăzică*
cîine-lup	*reavoinţă*
triplusalt	*cal-de-mare*
dutevino	*treifraţipătaţi*
Baba-Cloanţa	*Voinicul Voinicilor*
sudamerican	*Oceanul îngheţat de nord*
hop-aşa	*Asia-Mică*
haidade	*cu deamănuntul*
după amiază	*niciuna*
Sfarmă Piatră	*Ursa-Mare*
anticameră	*ante meridian*
Armindeni	*asiro-babilonian*
asteriscuri	*astro-fizician*
atlaz	*Atlas*
auto-agresiune	*azi-dimineaţă*
Barbă Albastră	*basic-English*
bătaie-de-joc	*belvedere*
bicicletă-tandem	*bleu-marin*
boiangiu	*boul-Domnului*
brandemburghez	*buhai de baltă*
bun-plac	*burtăverde*
calu-dracului	*cal putere*
canoea	*capel-maistru*

Scanned with OKEN Scanner

carte -de-muncă
castîlean
general-locotenent
cefalee
charter
ciuma apelor
comfort
contiguu
cooparticipare
corobora
creasta cocoşului
Cucernicia-sa
cuhnie
cuartal
deadweight
dealtfel
debreiare
degajament
deligvenţă
de machiat
de peacolo
dezprimăvăra
din prejur
din-moşi-strămoşi
dinadins
discontinu
discreţional
dizident
doi fraţi pătaţi
Domnia-Lui
donhuan
drept-credincios
Dumnezeiesc
du-te-vino
eclectic
electro-acustică
eminenţa sa
epopeea
esoteric
egzamen
exoneraţie
castravete de mare
mătasa broaştei
căptuşală
centigram
cişmea
cîmpian
Consiliul Europei
contra-valoare
copta
cotă-parte
crucea-voinicului
cu-de-a-sila
cuţovlah
de-a baba-oarba
de-a-fir-a-păr
deapururi
dedimineaţă
deîndată ce
delicvenţă
de oarece
dezpăgubi
desbrăca
dinafara
din totdeauna
dintrodată
direcţionar
dis de dimineaţă
disenterie
dojeană
dopping
douăzecişiunu
dughiană
Dumneata
echi-distant
egvestru
electo-encefalogramă
engleji
esseu
Evanghelie
Excelenţele lor
extensori

Scanned with OKEN Scanner

eşire
Făt-Frumos
femeesc
filigram
fisiona
floare-de-colţ
Fortuna
focşi
fraudează
fugă-fugi
gheaţă
giurgiuvian
glacial
greco-catolic
gură-cască
guturaiuri
haida-hai
han-tătar
harghiţean
hectogramuri
hidroenergetic
hop-aşa!
ibidem
ieri-dimineţă
higienist
in consegvenţă
indemnizaţie
innegal
inserare
integruu
interrelaţie
istmuri
împrejur
încontinuu
încuvinţare
în lături
înnegurare
a se înnoi
în preajma
întemeetor
întrajutor

faieton
feld-mareşal
fenixi
filosofa
fino-ugric
Florii
foto-sensibil
francmason
frîne
gaguri
gigacalorie
gîndac-de-bucătărie
glaciar
groggy
guldeni
guturaie
halimale
halvale
hasliu
hectograme
hinduşi
iarba-fiarelor
ideeal
ezuit
imprecaţiune
inclusiune
indo-europeean
in-folio
insignifiant
inter-dependent
islandeză
înplinire
în contra
încurcă-lume
încuviinţare
în loc de
înebunire
a înnota
înşir'te, mărgărite
într-acolo
într-altul

Scanned with OKEN Scanner

între deschide	*întredeschide*
întru cît	*întrucît*
întrutotul	*întru totul*
învesti	*investi*
Înviere	*înzadar*
lăsata-secului	*lealitate*
lemn-cîinesc	*lerui-ler!*
leu-de-mare	*liber-profesionist*
lezmaiestate	*liber-arbitru*
liberconsimțămînt	*liber-schimbist*
liliputani	*limacși*
limitoare	*linial*
linoleumuri	*liote*
literale	*litre*
locotenent-major	*loial*
luare-aminte	*longilin*
Luceafărul-de-Ziuă	*Luminăția sa*
lup-de-mare	*lucși*
macedoromâncă	*macrouri*
Maica Domnului	*Maiestatea Sa*
malaezian	*Muma-Padurii*
mama-sa	*masoni*
maximuri	*maxime*
ochiuri	*mecanochimic*
melopee	*mensual*
mercantil	*Mesia*
metempsihoză	*metope*
metrice	*miază-noapte*
micro-biologie	*mile*
mîine-poimîine	*Mîntuitorul*
molibden	*Monarhie*
monetă	*monedă*
monosemantic	*morfem*
motrice	*n-aude-nu-vede*
nazarinean	*neajuns*
neexplicat	*nemaiauzit*
nescafe	*nucă-de-cocos*
nichipercea	*nici de cum*
non-conformist	*nord-vest*
Noul Testament	*nou-născut*

Scanned with OKEN Scanner

Cuprins

Cuvînt înainte * pag. 5

I. Obiective generale şi obiective specifice ale studierii limbii române în ciclul gimnazial * 7

II. **Vocabularul** * 11

A. Vocabularul (lexicul) * 11

1. Cuvîntul * 12
2. Structura cuvintelor * 12
3. Familii de cuvinte * 12

B. Structura etimologică a vocabularului limbii române * 14

C. Vocabularul fundamental, masa vocabularului * 17

D. Mijloace de îmbogăţire a vocabularului * 18

1. Mijloace interne * 18
1.1. Derivarea * 18
1.1.0. Derivarea cu sufixe * 18
1.1.1. Derivarea cu prefixe * 21
1.2. Compunerea * 24
1.2.0. Tipuri de compunere * 25
1.2.1. Clasificarea cuvintelor compuse * 25
1.2.2. Ortografierea cuvintelor compuse * 26
1.3. Schimbarea valorii gramaticale * 28
2. Mijloace externe (împrumuturi, neologisme) * 32

E. Sensurile cuvintelor (semantica) * 37

F. Clasificarea cuvintelor după raportul formă-înţeles * 39

Scanned with OKEN Scanner

1. Sinonime * 39
2. Antonime * 42
3. Omonime (cuvinte polisemantice) * 43
4. Paronime * 45

G. **Povestea vorbelor**
(etimoane, semnificaţii iniţiale, dispariţii de cuvinte, schimbări de sens, explicaţii pentru nume comune şi proprii) * 53

1. Cum se "inventează" un cuvînt * 53
2. Numele lunilor şi ale zilelor. Calendarul * 58
3. Din istoria scrisului şi a tiparului * 60
4. Învăţămînt * 61
5. Nume de persoane * 62
6. Dispariţii de cuvinte. Schimbări de sens * 64

H. Exerciţii de muncă independentă * 67

III. **Ortografie, ortoepie, punctuaţie** * 93

A. Principiile ortografiei româneşti * 94

B. Semnele ortografice
(cratima, apostroful, punctul, bara, linia de pauză) * 96

C. Semnele de punctuaţie şi "istoria" lor
(punctul, semnul întrebării, semnul exclamării, virgula, punctul şi virgula, două puncte, semnele citării, linia de dialog şi de pauză, parantezele rotunde sau drepte, punctele de suspensie, cratima) * 100

D. Despărţirea cuvintelor în silabe * 111
1. Reguli bazate pe pronunţare * 111
2. Reguli bazate pe analiza morfologică * 114
3. Situaţii în care nu se face despărţirea la capăt de rînd * 115

E. Exerciţii de muncă independentă * 116

Scanned with OKEN Scanner

Mircea Bertea

Gramatica explicativă a limbii române

(pentru elevi, studenti, profesori)

Partea I

Bun de tipar 20.XII-92. Hîrtie ofset Nr. 1. Formatul 60 x 84 1/16
Tipar ofset. Coli de tipar 8. Tirajul 10.000. Comanda Nr. 1960.

277012 Chişinău, str. Alexandru cel Bun, 111, Şcoala tehnică profesională 24.

Scanned with OKEN Scanner